

Մ Մ Մ Մ Մ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Ջ Ա Ր Դ Շ Ա Ր Ա Ր Ա Ր Ե Ր Ք

Տ Ն Օ Ր Է Ն - Խ Մ Ր Ա Գ Ի Ր

Ն Ն Ո Վ Ք Ա Ր Մ Է Ն

5697. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ Բ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 12-13

16 ՓԵՏՐՎԱՐ 1908

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Կորիւն Վարդ. Նայեան

Կոյան

Վիսպահան Արուեստք մեր մէջ

Կնկան Նամակներ

ՄԱՌՍԷԼ ԲՈՒՎՈՒՅ

Նազու Յովնաթանի Գինեղոսիւններ

Թասերաղոսիւնք մեր մէջ

Լուսարիթեւ

Իմ ճակատագիրս

Երգչուհին

Այդ Գիշերք

Կնոյ Հոգիներ

Ըրամնիս Բժեկուրի՞ւն է

Յարուրին Մրճրեան եւ Իր Նոր Երկր

Գրական Կատակերգութիւն

Ի՞նչպէս զարգացու «Մօնիզմ»ը

Համեային Կրթութիւնք Յրամասի մէջ

Սեւապիեսուր Կարապը

ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ՋԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԶԻՏՅԷ-ՍԱՐԱՅ

ԹԼԿԱՏԻՆՅԻՆ

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԴ. ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Ռ. ՍԵՒԱԿ

ՄԻՀՐԱՆ ՌԻՂՈՒՐԼԵԱՆ

ՏՕԲՅ. ՊԵՆՈՆ ՊԵՋԱԶԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԶԷՕԿԻՐԵԱՆ

ՏԻՐԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ

ՎԱՀՐԱՄ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ԱԼՅԱ

ԼԵՒՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

Լ Ո Ւ Ս Ա Ն Կ Ա Ր Ն Ե Ր

ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԴ. ԵՍԱՅԵԱՆ-Ի

ՋԻԶԻՔԱ ՊՕՂՈՍ-Ի

ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱՄԵԱՆ-Ի

ՄԱ. ԴՍՈՒՏԵԱՆ-Ի

ՏՊԱԴՐ. ՃԻՎԱՆ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT
Lectures in Physics
Volume I
Mechanics
Chapter I
Kinematics
1. Displacement
2. Velocity
3. Acceleration
4. Motion with constant acceleration
5. Free fall
6. Relative motion
7. Projectile motion
8. Circular motion
9. Relative velocity
10. Relative acceleration

UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT
Lectures in Physics
Volume I
Mechanics
Chapter I
Kinematics

Ճ. ՍԻՄՕՆ

Բարիզ

ՔՐԷՄ

ՍԻՄՕՆ

Կլիսեքինով պատշաճաւ
եւ առանց որ եւ է նարպական իւրի
Հաւաքոյն արտադրութիւնն է
ան՝ պահպանելու համար ԴԷՄ-
ՔԻՆ ՈՒ ՉԵՌՔԵՐՈՒՆ
Ճերմակոտրիւնը

1900ին բարիզեան ոսկի շնորհաւ

Բրեւ Սիւսոնը մորթը կը պահպանէ օդին ազդեցութեան դէմ .
ճաթոստըքներուն , կարմրութիւններուն և խորշակահարութեան
առաջքը կ'առնէ :

Եթէ վրայէն Սիւսոնի քրեմախոշի թեթեւ խաւ մը քսուի ,
դէմքի գոյնին երիտասարդութեան շլացուցիչ վայլ մը կու տայ :

Պէտք է ամէն օր գործածել զայն , թաց լաթով մը մորթին վրայ
տարածելով և յետոյ մեղմ շփումով մը ներս թափանցել տալով :

Ճարտարին ոչ մէկ մարմին չպարունակելով , ամբողջովին կը
լուծուի ջուրին մէջ :

ՄԻԱԿՆ Է ԱՆ ՈՐ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԹ ԸՂԼԱՅ ԲՈՂՈՐ ԳԵՂԱՏԻ ԳԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ-
ՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ :

1860ին հնարուած , իսկապէս առողջապահիկ ու ամենաառաջ-
նակարգ Բրեւն է ան աղոտութեան : Բովանդակ աչխարի մէջ
իր ունեցած յաջողութիւնը առաջ լերած է բազմաթիւ կեղծեր ,
որոնցմէ պէտք է խորշիլ ու խոյս տալ :

Բրեւ Սիւսոնը , քրեմախոշի Սիւսոնը և Սիւսոնի
օճառը կը գտնուին դեղարաններուն , անուշահոտու-
թեան վաճառատուններու և պազարներու մէջ :

Դնած առեմ պէտք է լու ճնեղ վաճառացիք՝ որ պէտք է ըլլայ
՚ոյի պատկերին նիւս նմանը :

ՄԱՍԻՍ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳԻՐ

ՆՆՈՒՅ ԱՐՄԷՆ

56-րդ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ Բ. ՏԱՐԻ ԹԻ 12-13

16 ՓԵՏՐՎԱՐ 1908

ՄԱՍԻՍ, ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Հանդիպով կ'աւեցենք մեր ընթերցողներուն թէ՛ այսօր կարող կ'ըլլանք իրականացնելու մեր շատնց փառչալսած մեկ ծրագիրը՝ «Մասիս»-ը պատկերազարդ հրատարակելու մեր փառփառք, մասնաւոր առօրնորիւնը ստացուած ըլլալով :

Այս առիթով մեր շնորհապարս զգացումները կ'արտայայտենք ներքին Գործոց Նախարար Բարձր. Մեմսահ Փաշայի եւ Տպագրական Վերահստոյ Վսեպ. Բեմայ Պէյի, որոնց բարեացակամ շնորհով «Մասիս»-ը կ'օժտուի մեզի համար այնչափ փրեղի ու քանկագին եղած առաւելութիւնով մը :

ԿՈՐԻԻՆ ՎԱՐԳ ԵՍԱՅԵՍՆ

Կորին Վարդապետի մասը, գուժուած Մարաշէն անակնկալ բոթի մը բոլոր կոկեղեցոցիչ սարսափովը, կորուստ մըն է սասակապէս յազդու ու եզերական: Անոր առթած ցարը ընդհանրական ու անկեղծ է, ճշմարիտ ցար՝ ամէն դաժնազէտ գերեզմանի առջեւ զգացուող: Իր հանգիստովը Հայ Կղերականութենէն կ'անհետանայ թանկագին ու արժանաւոր դէմք մը, ամէն գեղեցիկ խոստումներով օժտուած: Կորին Վարդապետ կ'ը այն Հոգիներէն՝ որոնք կը շեշտուին ընկերութեան մէջ, սուկուն ու ինքնատիպ անհատականութեան մը իրենց առանձնայատկութիւնով: Մէ'կը այն հոգիներէն, որոնք Անձ մըն են, Ես մը: Կորին Վարդապետ լա'ն մըն էր. — Մա'րգ մըն էր: Ո՛չ անոնցմէ՛ որոնք կը կորսուին ընկերութեան ու ամբօրին մէջ, անհետ ու անզգայի, այլ անոնցմէ՛, որոնք իրենց գոյութիւնը նշմարելի կ'ընեն տեսողութեան ամէն կէտէ, ցցուելով առանձնակի ու սրտ: Ան՝ է'ր նաև իր գործովը ու զազափարներովն ալ նշանակելի կէտ մը՝ որուն կը սեւեռի ամէն ակնարկ, առինքնուած անոր տեսքէն ու անկէ՛ ճառագայթող գեղեցկութիւններու հմայքէն: Ու ատոր համա'ր է որ՝ միտքը՝ գիտակցարար կամ ակամայ, կը խռովուի անոր անհետացումին ցաւովը, անկեղծ կոկիծի մը բոլոր սարսուռովը:

Դեռ երիտասարդ, բայց շուտով համակրելի դարձած Գպրեղանքեանը կրցած էր միտքերը իրմով զբաւել: Երկու որոշ յատկանիշեր կը շեշտէին իր Անձը, երկուքն ալ ձուլուած նոյն զազափարականներով վառուած հոգիի մը մէջ. — Եկեղեցականը և Գրագէտը: Իր մէջ, եկեղեցականութեան ասպարէզի ծառայութիւնը եթէ մեծապէս ծափելի և ուրախաւիթ կողմ մը ունէր՝ ճշմարտապէս կոչումի՛ թեւազրութիւն ըլլալու հաւատարմն էր, որովհետև, — իր կեանքին մէջ գերազանցապէս սրտամական անձանօթ դրուագ, — իր պատանութեանը, Բարուհակ յայտարարած է՝ իրեն դասակից այս սողերը ստորագրողին հարցումին.

— Բարուհակ, ի՞նչ պիտի ըլլամ՝ երբ մեծնաս:

— Վարդապետ պիտի ըլլամ, ժամ պիտի շինեմ:

Կոչումի այդ անկեղծ ու բնածին ձայնն էր՝ յայտնուած աղուն դեռ անխաթար հոգիին մէջ՝ որ զինքը Արմաշի Գպրեղանքը կը նետէր, որբի շարատանջ ու օսմաննելի կեանքէ՛ մը ետքը, որովհետև իր ծննդաւայրը Արաւանդէկէն՝ Որբանոց զրկուած անապաւէն ազեկ մըն էր, որ կ'որդեգրուէր ետքէն Սամաթիացի վաճարանագործէ մը, էզիկ ազա, որուն քով կը մնար լաւական տարիներ, յաճախելով Սամաթիայի Սահակեան Վարժարանը: Հոնկէ է որ յայտնութիւնը կ'ըլլար Արաւանդէկի լեռներուն այս խորխոր գաւկին բնաւորութեան, հանդիսանալով դպրո-

Տ. ԿՈՐԻՆՆ ԳԱՐԳ. ԱՍՍՅՅԱՆ

ցին ամենն անառակ ու անդասելի աշակերտներն մէկը, որ
ամենուն սասա մը, սպանալիք մը ունէր, իր տիրացեալող նկարագրի-
րին ազդեցութիւնը զգացնելով չարջիններուն: Իր մէջ խլրտող ապա-
զայ եկեղեցականութեան մը եռանդը կը գտնէր իր յագեցումը Բողոք-
վանքի մէջ, ուրիշ, ասորիներ ետքը, դուրս կ'ելլէր, ձեռնադրուած
Յղիշէ Սրբազաննէն և պատուաստուած Արմաշի Հոգիին մաքուր նկա-
րագրէն, ինչպէս Մուշեղ Վարդապետի երէց դպրոցակիցի խիզախ
քնաւորութենէն: Իրմէ մեծ ու խառկեցներու ազդեցութենէն ներշնչուած
այդ նկարագիրն էր որ կը յայանուէր Կորինն Վարդապետի մէջ, երբ սա-
պարեզ կ'իջնէր կուսակրօնի իր կոչումին մէջ եկեղեցական եռանդուն
գործունէութեան մը յայտնելով ու երազներով: Այդ գործունէութեան
մէջ խիզախ, նորագանչ ու աւանդութիւններու հարածիչ իր ոգին ծրա-
դրուած, կանխադատարարուած, ձգտումնաւոր ու մտադրուած հա-

ւատք մը կ'երևար, որովհետե Պօլիս ժամանելուն, իր հետը կը բե-
 րէր Դպրեւանքի իսկ մէջ յղացուած ու պատրաստուած աշխատութիւն-
 մը, Նշխար կամ Մատուց, զոր այս ատղերը ստորագրող իր նախկին
 գասակիցին յանձնել կը վստահէր, ստանձնելու համար հոգածութիւնը
 անոր հրատարակումին Գիտակ ներքին ողբին իր առաջին գործին, — ուր
 կը խտանար պատկերը իր հաւատքին ու գաղափարներուն՝ հանդէպ
 եկեղեցական ըմբռնումներու, — անով որտակիցի մը յայտնուիլ վստահե-
 լուն մէջ՝ կը փնտռէր անկեղծ ու աննախապաշար գատաստան մը, երբ
 կ'ողջունուէր անկէ ամէնէն համակիր ու գաղափարակից ընդունելու-
 թիւնով : Համախոս իրեն ու հրճուողին իր գործին արժէքին, անոր
 հրատարակութիւնը նշանը տուաւ դայթակղութեան քարերու բարձրա-
 նալուն, այն մըլտոս ու նեխած անկիւններէն, ուր որջացած կը թար-
 թափէին խաւարամիտ ու կեղծպարիշտ իմացականութիւններ, Ե-
 ըլլային անոնք շահախնդիր մաքսաւորութեան մը նենգաւոր կեղե-
 ւովը զգեստաւորուած սքեմաւոր կեղծ բարեպաշտներ կամ կեղծ-
 պարիշտ հաւատքի մը խարդախ մունետիկներ : Անոնք կը պու-
 պուային ու աղմկաբար տղաղակներ կը յարուցանէին, կրօնական
 կարծեցեալ վստանգի մը անջեւ գտնուած ըլլալու միամիտ եւ — ինչօ-
 տարակուսիլ — զիտակցաբար կեղծող ու ինքնախաբ հաւատքով : Անոնք
 աղմուկէն ու կանչվստութիւններէն միաքերը կը պղտորուէին, հակահո-
 սանք մը ծնցնելով անձին դէմ, այն հեղինակին, որ, ստանալիս ընելով
 աւանդութեան ու նախապաշարութի ամէն հաշիւ, կաշկանդուած, ճշմար-
 տութեան ձայն մը լսելի ընել կ'ուզէր : Ձեռնածոները կը յաջողէին,
 սուրբերուն սուրբը ձեւանալու եւ կրօնական հաւատալիքներու պաշտպա-
 նութեան արտօնան հանդիսանալու իրենց նպատակաւոր ու ժողովրդա-
 շահ շահախնդրութիւններուն մէջ : Ու ժողովուրդը՝ իր բարոյական ու
 հոգեւոր կեանքովը կը կեղեքուէր շարաշար, իր սամիկ ու զիւրահա-
 ւան հակումներուն մէջ տաաջնորդուելով հո'ն՝ ուր մոլար ու կեղծուած
 բարոյականի պաշտպաններ կ'ուզէին մխրձել իր արդէ'ն կոյր սուլորտու-
 լութիւնով գործնուած հաւատքը ու համոզումները : Բայց Կորին Վար-
 դապետ կը յայտնէր ինքզինքը իր համոզումի մարդ, — երկրորդ Մուշեղ
 Վարդապետ մը, անոր գրական-դաւանական ուղիին ուխտաւոր, անոր
 առաջնորդող օրինակէն ներշնչուած ու անկէ՛ կազապարուած, թէեւ
 անձան սասար Պասկերների հեղինակին զբաղանութեանը, տաղանդին ու
 իմաստասիրող միտքին : Նշխարներով յայտնուող Կորին Վարդապետի
 գրականութեան ոգին ու հաւատքի Հանդանակը կը դժուէր ու կը
 ձանձուէր : Այդ ուղղութիւնով, այդ գաղափարականով, այդ ձգտու-
 մով գրականութիւն մը եղաւ իրը մինչեւ ետքը, քիչ կամչատ ու մեք
 քարողութիւններով : Այդ գրականութիւնը իր արժէքը ունի եկեղե-
 ցաղիտական քննադատութեան տեսակէտով, և Կորին Վարդապետին

Կու տայ տեղ մը , չարքին մէջ այն կուսակրօն զրազէտներուն , որոնք
 իրենց կոչումին , կեանքին ու ծիսական դաւանանքներուն դատովն են
 շահագրգռուած և անաչառ ձայն մը զգացուցած : Իր գրականութիւնէն
 սակայն՝ արուեստագիտական արժէքը , ոճը , գեղազիտութիւնը բացա-
 կայած են միշտ դժբաղդարար , թոյլ ու անխնամ իր լեզուովը , որ է՛ն
 յոսի ու խաթարիչ յատկանիշը եղած է իր գրիչին , անորբազրելի անփոյթ մը
 ըլլալով իր արուեստին ու արտայայտութեանը , որուն հոգովը չէ մատ-
 տանջուած երբեք , խօսելու պէս գրելու արագ դուրսէն մը անգրա-
 դէտ , անփոյթ անձնատուութիւններով : Կորինն Վարդապետի անկեղծ
 ու լայնախոս համոզումներու հստակումի ու զղութիւնով բրած գրակա-
 նութիւնը որչափ համակրելի , զերծ չէ եղած սակայն մօլոր միտում-
 ներէ , որոնք քիչ մը կ'անշքացնեն արժէքը իր գրիչի աշխատութիւն-
 ներուն : Եթէ անաչառութեան զգացումը միշտ դէր մը ունեցած է իր
 հոգիին մէջ , իր հրագրարկախօսի գործունէութեանը ընթացքին , փառք
 վնասելու , խօսուելու , աղմուկ հանելու տենչն ալ չէ վրիպած իր սեղը
 զգացնելէ՝ յայնապէս՝ իր հրատարակութիւններուն մէջ , — խօսուելու
 մեծամոլութիւնը՝ որ կարգ մը յախուան ու զանալկ մատմուններու
 հեղինակ հանդիսացուցած է զինքը : Եւ եթէ բնածին , անկեղծապէս
 անհաշիւ կոչումի մը զրդիչ ո՛ւժը առաջնորդած է զինքը կանխապէս
 կուսակրօնի ասպարէզը , այդ զգացումը հակազդուած է ետքէն իր
 սկիզբախի միտքին անհաշիւ հաւատարկութեանը և դաւանանքներու թու-
 ընէ և բուն հակասութեան մը մէջ դրած՝ Հաւատքի մարզը՝ Համոզումի
 մարզուն գէմ : Այդ նկարագրի անհաստատութիւնը՝ ըսել և ընել առած է
 իրեն՝ առեն-առեն՝ արատաւոց բաներ՝ որոնք խոհական ու լուրջ դա-
 ստողութեան զրոյժն զուրկ կը մնան : Ժխտական միտք մը , զգալի
 հակում մը ունեցած է հակախօսելու հանդիպած ամէն իրողութեանը
 դէմ , երբեմն շատ անհեթեթ յղացումներով ու եզրակացութիւններով :
 Յատուան ու զխրարորոք գործող , անդրդուելի ու ինքնահաւան
 նկարագիր , յաճախ առաջնորդուած է սխալ վտխձաններու , ո՛չ այն-
 չափ կեղծելով իր կրօնի համոզումները և անպատճառ այլանդա-
 կութիւններ ստեղծագործելու տենչով , որչափ իր անկշռադատ ու յե-
 զաղէց չարժուծեւերուն հետեւանքով : Իր մտորանքներուն մէջ՝ երբ
 վաղուան խոհական միտքով դիտուած դատաստանը որբագրութեան
 անլրիպելի դերը զգացուցած է իրեն , ինք չէ՛ ողբացած առած քայ-
 լին սխալից ցարը՝ միտքարուած է խօսուած ըլլալու ինքնազուարճ հա-
 ճոյքով : Ու պէտք է ըսել թէ , խօսուելու փառքը մեծազոյն երա-
 նութիւններէն մէկն էր այս Դպրեւանքեանին : Այդ փառքը միտքն
 գրիչի աշխարհին մէջ փայտայտելով իրմէ , եկեղեցական ախաղոսե-
 րու և իւզոտ պատասաններու հետապնդութիւնը չէ յոգնեցուցած զինքը :
 Մարաշ առաջնորդ երթալով , անունով մը շքաւորուելէ աւելի , գոր-

ձունէութիւն մը ունենալու փափաքն էր որ կ'ողկուորէր զինքը : Այս անհանդարտ կուսակրօնին ներկայութենէն ինքզինքնին անհանգիստ զգացող եկեղեցականներ՝ փափաքնուն հաստն , քովերնուն հեռացուելովը , մինչև Մարաշ , ուր իր դաւանազետ մանք փութացուեցաւ , խնամքէ ազարմանէ զօրիկ , վաղահաս ու սգալի գերեզման մը բացուելով երիտասարդ ու ա՛յնչտի խոստմնալից համակրելի Իպրեւիւնքեանին կեանքին առջեւ , որ եղերականօրէն կ'ընդհատուի , յոգնատանջ տքնութիւններէ , վաստակներէ ետքը , իր փառքի , յաջողութեան , ապագայ յոյսերու և երազներու սրտիլը քաղելու օրերուն հազիւ թեւաւորած , տխուր ու զժրազդ զո՛՛ խլուող տարածամ խորշակէն , նո՛ր ծաղկամ ու կենտանչոյ իր տարիքին մէջ , թեւալեկ ու ջլատուած իր ասպարէզին առէ՛ն ազար յուսադրութիւններուն :

Ինք որ ապահովաբար դամբանականներու մէջ — թէև առէ՛ն մեռելի զլիտուն դամբանական չէր կարգար — ասի՛թը ունեցած է յիշելու Մարգարէին միթմարիչ խօսքը , սփոփանք մը ներշնչելու յոյսով , չուսնեցա՛ւ իր թափօր ու անշուք գերեզմանին վերեւ կարգացող .

— Մարդոյ որդիս խոսոյ ևն աւուրք :

ԵՆՈՎՐ ԱՐՄԷՆ

ԿՈՅՍՆ

Իրա՛ւ հանգուանակ համայն կուսանաց ,
Կաւէ՞ կազմուեցաւ այդ կոյսն ալ անգոյգ .
Նո՞յն կտակն էր այդ կեանքին պատրոյգ :
Փրքում մ'էր փոփոխ—կոյսն—մանչանն'ց :

Կայծկատ'ը կըսաւ , մարմանն անբզգամ՝
Հոգի՛ կը յորդէր , և իրեւ նըժոյց
Արեաւէր դաւնակ փոփոխո՛ւր ձայնիւ ,
Ե՛ր արուեստագէտն էր նիսր Կոյսն առամ :

Ու տես՛ լրաւքիւն սիրեց շուրջ կուսին ,
Յակնխոս , այլ անգօր , հանճարն էր ալ սին .
Սէրն , որ կը ծընէր այլակերպեց զՍ.յն :

Փորձուեցաւ Սասուած . «Տաւ կեց կամային
«Իմ ասուածութիւնս , և ինձ տ'ըր քա կին . . .»
— «Զէ՛ կարող Սասուած վերասեղծիկ զՍ.յն» :

ԵՂԻՍ ՏԷՄԻՐՃԻՊՍԵՆԱՆ

Վ Ի Դ Ա Կ Ա Ն Ա Ր ՈՒ Ե Ս Տ Ը Մ Ե Ր Մ Է Ջ

«ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ»

Միամիտի մը Արկածներն կարելի է կոչել միամիտներու խրոտիւլակը . սրչափ պարկեշտունակ միաքեր վրդովուած են այս պահուն . միաքս կու գայ . այն գայթակղութիւնը՝ որ բարձրացու ժամանակին , կրը Չիֆթէ-Սարաֆի վէպը մաս մաս կը հրատարակուէր Ծաղիկի մէջ . և այսօր , այդ գիրքին վրայ դրուած յօդուածներէն շատերը կը հաստատուն թէ՛ ոչ միայն ընթերցողներու՝ այլ նաև մեր մտաւորականի յաւակնութիւն ունեցող մարդիկներու միաքին մէջ շատ բան չէ փոխուած : Մենք ընդհանրապէս վրդական արուեստի մասին շատ յետամնաց կարծիքներ ունինք զեւ : Վէպը հաճելի ըլլալու համար՝ պէտք է հետաքրքրաշարժ դէպքերու շարք մը ըլլայ , ընթերցողին ըթացած զգայնութիւնները արթննիէ կոպտաբար՝ ասիկա դարմանալի չէ : Մեր հասարակութեան վրդական ընթերցումները կը կայանան թերթօններու մէջ . անիկա շատ շատ պիտի վաճաքէր Հայ թերթօններ ունենալ իրեն ընտանի անուններով և արպարներով . ա՛նա թէ հիմակուն հիմա ի՛նչ կը սպասէ անիկա մեր վրդասաններէն : Ուրիշ դասակարգ մըն ալ կայ՝ որ ազդեցութեանը տակ է զեւ Ռօւնանյի վրդասաններու թարգմանութեան . զեւ անոնց չափազանցուած զգացումներուն սղաւորութիւնը կը վարանի իրենց հոգիին մէջ : Այսպէս թէ այնպէս , ճշմարտութիւնը և իրականութիւնը կը գայթակղեցնեն մեր ընթերցող հասարակութիւնը : Թերեւս անոր համար որ ինքզինքը կամ իրեններէն ոմանք կը գտնայ իրապաշտ վէպի մը մէջ : Այդ գայթակղութեան մէջ անձնական վրաւորանքի զգացում մը կայ , տեսակ մը խղճահարութիւն : Որ և է օտար սրկայի մը կամ անիրական հրէշի մը նկարագրութիւնը զիրենք անհանգիստ չընիր . այդ անհամարութիւնը իր մտրդկային տկարութիւններուն հետ զինքը կը մղէ վերէն նայելու և անհաւատալի է թիւր մարդիկներուն՝ որոնք անդիմադրելի պէտքը կը զգան իրաւունք ունենալու գթալու , ներելու , դատաստան ընելու : Յետոյ հեղինակ մը ստիպուած չէ նկատողութեան աւնել ամէն ասրիքէ և սեռէ ընթերցողները : Մեր մէջ այդ սխալը նշանակելի է . գիրքի մը անբարոյականացուցիչ հանգամանքը մէջտեղ կը դնեն , ըսելով թէ չեն կրնար դայն իրենց պզտիկ ազջիկներուն ձեռքը ձգել : Ամէն հեղինակ մանկավարժական առաքելութիւն մը չզգար իր մէջ . ասիկա մասնաւոր յատկութիւն մըն է . պզտիկ ազջիկները իրենց յատուկ գիրքերը պէտք է ունենան անտարակոյս :

Արտաշէս Յարութեանեանի զեղեցիկ առաջարանէն ետքը բոլորո-

վին աւելորդ պիտի ըլլար արդէն ծանրանալ այս կէտին վրայ, եթէ այլի առջեւ չունենայի զանազան թերթերու մէջ հրատարակուած միամիտ գանդատները: Անգամ մը Գր. Մալխաս շատ իրաւունքով ըսած է թէ՛ դորձ մը քննադատած տաննիս պէտք չէ խորհինք թէ այսպէս կամ այնպէս պէտք էր ըլլալ, այլ զիտենք թէ հեղինակը կրցած է իր ուզածը տալ: Խնդիրը վէպին հերոսին վարմունքը զնահատակը կամ չզնահատակը չէ: Մարդիկ կանոնաց համար Յովնանէս Տոմիկ ապշեցուցիչ տիպար մըն է. եթէ իրականին մէջ գոյութիւն ունենար ան, կիները պիտի խնդրենային և մարդիկ պիտի հիանային իր վրայ. իմ կարծիքով՝ ո՛չ ոմանց արձամարձանքը և ոչ ալ ուրիշներու հիացումն է որ շահեկան է: Խնդիրը ա՛յն է թէ՛ արուեստի տեսակէտով այդ տիպարը, ներկայացուած պարագաներուն, զինքը նախապատրաստած միջավայրին, իր յատուկ խառնուածքին բնական արդիւնքը է՝ թէ՛ ոչ մէկ խօսքով, պէտք է քննենք հեղինակին գիտաւարտութիւնները և իր գործը դասենք իր իսկ առաջադրած պայմաններուն մէջ: Եթէ այդ տիպարը կարելի է, ներկայացուած պայմաններուն մէջ, եթէ անիկա զինքը պատրաստող աղբակներուն զրգուտովը իր բնական յեղաշրջութիւնը կը կատարէ, այն ատեն վստահաբար կրնանք ըսել թէ՛ այդ վէպը յաջողուած վէպ մըն է: տիպարին [type], յատուկութիւնները և թերութիւնները մանրամասնութիւններ են միայն:

Այդ, հիմա քննենք թուն իսկ Յ. Տոմիկի խառնուածքը և զինքը շրջապատող միջավայրը: Յովն. Տոմիկ բարեկեցիկ ընտանիքի զաւակ է. իր մօրեղբայրը՝ որմէ որեւէ գրուած է, մեծահարուստ մըն է, բարեպաշտ, կծծի, չվայելող և ուրիշներուն վայելքին արդելք եղող. մէկ խօսքով՝ միջին տիպարը շատ մը ամուրի հարուստներու. մինչև հոս չուարեցնող բան մը չկայ կարծեմ, գայթակղելու հակամիտութիւն ունեցող ընթերցողներու համար: Բայց այդ մօրեղբայրն է որ անուղղակի կերպով կը պատրաստէ իր քեռորդին անառակ կեանքը: Այդ քեռորդին իր կարգին զգայուն, գրեթէ կանայի հողի մը ունի, տիրութիւններով, պղտիկ վտառութիւններով ազգորուած: Անիկա բմբունելով մէկտեղ իր հարուստ աղբակներին անիրաւ հեղինակութիւնը իր կեանքին վրայ, չհամարձակիր գլուխ վերցնել, անկախ զիրք ստեղծել ինքզինքին: Այդ բանին վրայ չխորհիր իսկ արդէն. այդ տեսակ մտածում մը իրեն օտար է բուրովին. ինքն ալ իր կարգին մայրաքաղաքացի աղու, շաւրնսանկի աղու միջին տիպարն է. բայց եթէ միաքով չբմբոստանար հարուստ մօրեղբօրը իրեն նկատմամբ ունեցած չափազանց հողածութեանը դէմ, միւս կողմէ իր ֆիզիքական խառնուածքը զսպում և ուշ մնացած վայելքներու կարօտովը կը զրգուտի, հիւանդագին հանգամանք մը կը ստանայ, neurasthénique վիճակ մը ունի արդէն, երբ սուսջին անգամ Մօնթելիէ կը հասնի: «Ախտին Վախը»ն շատ ճարտարօրէն մէջ-

տեղ կը հանէ այդ ջղաշին խանգարումին ամենակարեւոր նշաններէն մէկը . քիչ կամ շատ կարեւոր հիմի մը վրայ ինքզինքը հիւանդ կարծել և երեւակայութեամբ հիւանդութեան արտանիշերը ունենալ : Բայց այս ջղաշին խանգարումը ուժեղ բան չէ : Յովհաննէս Տոմիկ պատարաստ է անկեղծօրէն և մեծ սիրոյ զգացումի մը՝ մէջ ինքզինքը գտնելու . «Ռուս Ուսանողու հի»ն դեռ չմտններ բնու ապագայ անխոնջ անաւակը : Անիկա գործադիրն բան մը ունի իր զգացումին մէջ և չափազանց նրբութիւն : Կը գոհանայ չարաթը մէկ կամ երկու անգամ տեսնելով իր բարեկամներն , որ իր կարգին ապաստարած մըն է : Վերաբերալիները ապագայ ամուսնութեան մը համար , առանց որ և է համակրանքի, աւելի գայթակղեցուցիչ բան մը ունին . այդ անդայ ազլիկը՝ որ դիակներու մկանները կը կտրատէ բժշկական վարժարանին մէջ , հրէշային բան մը ունի . իր արտաքին հրապուրիչ երեւոյթին և չիւանդավաւուող սիրտին մէջ ծուղակ մը կայ բոլոր միամիտներուն համար . անիկա կը պատկանի կիներու մասնաւոր դասակարգի մը : ցրտօրէն անդու լ և անաչալլ ու անկարող նոյն իսկ ընազգական յուզումի մը : Հոս պէտք է ըսեմ թէ՛ ինչպէս դրեթէ միշտ , Զիֆթէ-Սարաֆի ամբողջ գիրքին մէջ , Ռուս ուսանողու հիւանդը կեանքը հիանալի ճշգրտութեամբ մը ներկայացուած է : Անիկա արդիւնքն է վիրտասանի յատուկ մեծ յատկութեան մը, — թափանցող պայծառատեսութեան : Տոմիկի արեւելքայի հեշտասէր և անսոյթ ընտրութիւնը չպատշաճ չայդ ծոյլ արիւնով կնոջ . և թէ երբեք ամուսնանան , երջանիկ չպիտի ըլլան , յայտնի է : Բարեկազդարար յուստիսարութիւնը չուտով առաջ կու գայ : Դիւաղնութեան սրած ճշգրիտ նկարագրութեան գեղեցիկ էջ մըն է :

Ու հիմա անաւասիկ Յովհ. Տոմիկ հարուստ է , անտիկնալ կերպով մը իր մօրեղբոր մահուան պատճառով . մինչև հիմա դստուած , ուղղակի կամ անուղղակի հսկողութեան տակ , բնութիւնը յանկարծ կը պոսթկայ իր մէջ ամենարնակուն ճշգրտութեամբ մը . ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ արդէն : Եթէ Տոմիկ զգաստ և հանդարտ մնար — բարոյականի պաշարաններուն խաթերը համար — անընախան , արտախորդ . բան ըրած պիտի ըլլար : Իրաւունք պիտի ունենայինք զինքը հիւանդ կարծելու : Մէկ բան մը միայն կրնար ընել , — ինչ որ կ'ընեն ընդհանրապէս իր գիրքին մէջ գանուողները , — չիտսիլ իր արկածներուն վրայ , կեղծաւոր և սուտ բանաձևերով սքօզել իր մտածումը , և ամէնէն աւելի , գայթակղած ձեւացնել ինքզինքը , երբ աւելի ներկայանար . բայց ո՛չ մեր միամիտ հերոսը չգիտեր այս ճարտիկութիւնները , իրեն վոյթը չէ թէ ինչ պիտի ըսեն . և իր բարեկամին կը գրէ մանրամասնաբար գլխուն և կիսունները . անոնց մէջ , իրաւ է , չուարեցնող համարձակութիւններ ունի երբեմն , բայց ո՛րչափ ալ դողար և սիրալիք միամտութիւն :

Յովհ. Տոմիկ հաճելի երեւոյթ մը ունի և կիները կը հրապուրուին

իրմէ . ինքն ալ անոնցմէ կը հրապօրութի , շուտով կը խանդավառուի . գեղեցիկութիւնը իր վրայ շանթածարող ազդեցութիւն մը ունի և երբևիմ կնոջ վրայ աննշան մանրամասնութիւններ զինքը զլխէ կը հանեն : Գորգ զլխուս մէջ Բօնըլ էջրէյրիլըմ կը տեսնենք զինքը , ուր Անդլուհիին սև շրջագգեսան է որ իր ուշադրութիւնը կը գրաւէ մասնաւորապէս .

«Չեմ գիտեր ինչ՞ով , կ'ըսէ , կ'ին մը , նոյն իսկ երբ ալուոր չէ , միշտ շատ աւելի պիտի յուզէ զիս սեւերով , քան շատ աւելի զեղեցիկ մը՝ ուրիշ գոյնէ հագուսաներով : Ատիկա տխմար նախասիրութիւն մըն է թերևս , որ ահագին ազդեցութիւն մը ունեցած է ճաշակիս , ընտրանքի միտումներուս վրայ» : Ատիկա անկեղծ արտայայտութիւն մըն է , կամքի յաճախողեալ տկարութեան մը , որ կը կայանայ մասնաւոր նախասիրութիւնէ մը շլանալուն մէջ : Տօնմիկ թէև ջղագրգիւ և անյագ վայելող մըն է իր երիտասարդութեան առաջին տարիներուն տպուած ժուժկալութեան իսկ հետեւանքով , բայց ոչ արտաւոր և հիւանդագին ապասերած մը : Իր խառնուածքը կը հասուննայ հեղհեղտէ . անխիտ համը կ'առնէ կանայցի գեղեցիկութեան , իր աչքերը ընդունակ են ամէնէն հեշտաւէտ մանրամասնութիւնները ըմբռնելու կնոջ մը նայուածքին , ժպիտին : Արուեստագէտի գիտակցութիւնը ունի յաճախ . մորթի մը փայփկութիւնը , չարժուի մը հեշտաւէտ ճկունութիւնը , նայուածքի մը խոտաչոյզ հրայրքը զինքը կը թրթոացնեն , զինքը տկար կը դարձնեն : Իրայնէ «կնկան խաղալիք» : Անխիտ սակայն երբևիմ կը թօթափի իր ինքնամոտացութիւնէն և ինքզինքը պահ մը կ'աղաատէ վերսկսելու համար : Տեսակ մը պայքար կայ իր և կ'իներուն մէջ : Իր պարտութիւնները աւելի յաճախողեալ են՝ որոնց միջոցին ինքզինքը կը լքէ հեշտագին անգիտակցութիւնով մը : Իր սիրամօլութիւնը երբևիմ խղճալի բան մը ունի , որ զթութիւն կը ներշնչէ . պիտի ուզէիր որ բարի և սիրազեղ կ'ին մը հանգչեցնէր զինքը իր հանդարտ գորովանքին մէջ , անոր աննշտագին խոյանքները մեղմացնէր , զինքը ամօքէր ու զգաստացնէր ու վտտահ ևս մանաւանդ թէ՛ այդ կ'ինը պիտի յաջողէր , որովհետև Յ. Տօնմիկ՝ հակառակ իր կիրքերուն բուռն և անսանձ յայանումին , ընդունակ է խելօքնալու . առողջ բան մը կայ իր արտօթակին մէջ և ատիկա կ'ապացուցուի արդէն իր առած վերջին որոշումովը :

Այսպէս՝ Տօնմիկ մէկ երկիրէ միւսը , մէկ արկածէ միւսը կ'անցնի դարմանալի արագութիւնով մը . զլխի պտոյտ պատճառող բան մը ունի անոր կեանքը . դէպքերը իրարու կը յաջորդեն , առանց իրեն ժամանակ ձգելու որ անդրադառնայ պատահածին : Տկարացած , բարոյացեալ ընկճուած վերջապէս , կ'ուզէ իր ծննդավայրը դառնալ , ճամբան է որ իր բարի բազըր զիմացը կը հանէ այն նախախնամական կ'ինը՝ որուն պէտք ունէր առաջին օրէն և իր աղմկալի ու արկածալից սիրային կեանքին վերջ կը դնէ «Օրհնուած Սէր»ովը :

Ինչպէս տեսանք, Չիֆթէ-Ստրաֆ վիպասանի ամենակարևոր յատկութիւններ ունի . իր հերոսը կ'ազդի այն տեսակ իրական կեանքով մը՝ որ շատերուն անակղի կարծիքներ ներշնչած է : Չիֆթէ-Մարաֆ դիտելու և տեսնելու շատ մեծ յատկութիւն մը ունի , չտիպողանց մեծ պիտի ըսեմ նոյն իսկ , ինչ որ երբեմն իր նկարագրած իրերուն և տեսչերուն ընդհանուր աղաւորութիւնը , ensemble կորսնցնել կու տայ , շատ բան մէկէն կը տեսնէ ան , ամենաչնչին և անկարևոր մանրամասնութիւնները իսկ և ասիկա երբեմն ընթերցողին ուշադրութիւնը կը ցրուէ , դայն կը զբազեցնէ . իր պատկերները առաջին բըսնի վրայ են միայն , աչքի շատ մօտիկ . կարելի է ըսել թէ միջոց և հորիզոն չունին անոնք : Իրանցի որ իր ամէնէն յաջող գլուխները գրելիք գերծ են այդ թերութիւնէն . այդ մէկ քանի գլուխները իրենց նիւթերու շանկանութիւնով և ճոխութիւնով առանձին գիրքեր կ'արժեն . անոնք կարող էին ազքատ ներշնչումով գրողի մը վէպերու շարք մը շնորհել :

«Նայուածքի Սէր»ը աննութական զգացումի , sentimental վերացումներու գոնար մըն է . և ինչչափ մեղի սիրցնել կու տայ և մեր ներդաժիտ գիւթիւնը կը հրաւիրէ այդ Նորվեկիացի աղջկանը վրայ՝ որ իր զգացումները բռտերով արտայայտելու իսկ անկարող է . «Բայց հակառակ ինքզինքը բռնել ուղելուն , չգիմացաւ յուզումին և բոլորովին դուրս ելած չէի աքթնէն , երբ տեսայ որ խորտակուած ինկաւ լսող մոցին վրայ , արցունքոտ աչքերուն վրայ բռնած , ժանկազարդ ու նրբորէն բանուած թաշկինակ մը , որուն մշուշոտ ծալքերուն ետին հիւսիսայդը կը մթագնէր . . . » :

Եղբարկան պատմուածք մըն է «Սիրտի Հիւանդ»ը . վերջին պատահարին մանրամասնութիւնները օժտուած են այն տեսակ բուն յուզումով մը՝ որ կարելի չէ այդ հիւանդ սիրտին ցուազին բարբախումները չլսել ու չգրգռուիլ այն գերագոյն և դժնդակ հեշտանքէն , որով հառաջալից սարսուռներու և ոգեւորի յետին ցնցումներու մէջէն Լիթքաի տաւապած , ու խնրխուլ հոգին կը խլուէր ու կը վերանար երկինք» :

«Վազը»ն կանացի պըրանքի շատ գեղեցիկ և խորհրդանշական դրուագ մըն է . ամբողջ սիրուն խարերայութիւնը կայ հրապուրելի կնկան , որուն երախտապարտ պէտք է ըլլալ : «Վազը» չգոհացուած և ասոր համար միշտ վառ մնացած ըզձանքի պատկերացումն է . անիկա խէպնէ . . . : Չիրականացած երազ մը մասնաւոր քաղցրութիւն մը ունի , որուն մէջ կարօտ և մշտապէս ցանկութիւն կայ : Տոճիկ ապահովաբար ամէնէն շատ պիտի խորհի այն պատրանքով և այն յուզումով , որ յափրացումը անկարելի կը դարձնէ , այն կնոջ որ միշտ վաղը պատասխանած է իր գիւրարորդը երիտասարդի՝ հրայրքոտ խանդավառութեանը :

«Միալիսի մը Արկաճները»ն ապահովաբար , իր որոշ յատկութիւններով , իր ծաւալով , նշանակելի գործ մըն է : Անիկա մեղի անհամբուրութեամբ սպասել կու տայ իր յաջորդներուն :

ԶՍՊԵԼ ԵՍՍՏՏՆ

ՆԱՂԱՇ ՅՈՎՆԱԹԱՆԻ ԳԻՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

[Գաւառական Քանասեղծութիւն]

ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

Այսօր ցնծամք պարելով,
Գիւնի խոնկի խնդալով,
Աստուծոյ փառքս տարով .

Այսօր ուրախութեան օր է,
Թասերն կարգաւ շարե .

Սեղանս շի է բարեւաւ ,
Յեղ եւ ցեղ սնունդ զիւնեւաւ .
Գառն եւ հասեր ու շիշաւ .

Այսօր ուրախութեան օր է .
Թասերն կարգաւ բոլորե .

Սեղան է բարեշաւ ,
Եղբարք նստած շար ի շար ,
Որպէս շարք մարգարսաշար .

Այսօր ուրախութեան օր է,
Թասերն կարգաւ բոլորե :

Այսօր սեղան է բարեղի ,
Պարունայնէ պասուէլի
Բան զեկէր սխեղի :

Այսօր ուրախութեան օր է,
Թասերն կարգաւ բոլորե :

Այսօր երեսն է վարդի ,
Եւ ծառոց ծաղկազարդի
Սիրեն բացուի շաւ մարդի .

Այսօր ուրախութեան օր է
Թասերն կարգաւ բոլորե :

Դո՛ւք որպէս ընչ պայծառ եք ,
Վարդի կնիրուկի հոս առեք ,
Քաղցր ձայնիւ բարբառեցեք .

Այսօր ուրախութեան օր է .
Թասերն կարգաւ բոլորե .

ԹՎԱՏԻՆՅԵՐ

Կ Ե Կ Ա Ն Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր

Ա Ռ Տ ՈՒ Ա Ն Ք Ղ Ք Ա Տ Ա Ր

Առտուան ժամը սասնրվեկն է : Գեղեցիկ սուն մը՝ Ռամսյան փողոցին մէջ :

Տիկին Տ'Արքրնի, Երեսուն տարու, գիրուկ քիաղեղի տղայու, զարգ-սխուցիկն մէջ, գրասեղանին առաջը նստած, խնամով ու ազնուականօէն երկարած գուլամ գիրեով կը ծածկէ կապտադեղին գործարարն ըսողքի քերք մը :

. . . Եւ պէտք չէ նեղանալ ինծի դէմ, եթէ այդ պտոյտը, քիչ մը ցուազին խռովքի մը մատնեց զիս : Չանայէք հասկնալ զիս, բարեկամս : Այն քաղցրութիւնը զոր կը զգայի, այդպէս ձեր քովը իվեր քաղցրով, ձեր թեւը մտած հեռեւելով ուղիներուն այդ հեռաւոր քառօրն ուր ծանօթ որ և է դէմքի մը չը հանդիպելնուս ապա՞ով, օրինաւորապէս թեւ թեւի ըլլալու պատրանքը կը փնտռէինք, ինչպէս նաեւ ձեր խօսքերը, — ինչու որ հմայող մըն էք դուք, — ձեր գործովոս խօսքերը, որ մը կը զգլխէին զիս . . . այդ ամէնը, հոնձեղ, միաքէս հեռացուցին պարտականութիւններու յատակ առտիլը . . . և չըթունքներէս կրցայ փախցնել խոստումի մը նմանող բան մը . . . Օ՛հ, որչափ ալ տարտամ ըլլայ այդ խոստումը, կը խնդրեմ որ դայն ինձ վերադարձնուլու շնորհը ընէք . քանի որ կը սիրէք զիս, — դուք կ'ըսէք և ես կը հաւատամ ձեր ըսածին, — արդուութեանս մէջ բերնէս փախած մէկ քանի լստերը չարաչար մի գործածէք : Եթէ այսօր առանայիք զիս, ապահովապէս պիտի զթայիք ձեր բարեկամութիւն վրայ : Պատճառը սն է որ, երբ տուն վերադարձայ, հոն դտայ կրկին վերոյիշեալ պարտականութիւնները, որոնք Մծեստերի կողմը ըրած մեր կարճ չըջադայութեան ստան չափէն աւելի մոռացութեան արուած էին : Ամուսինս ինծի կը սպասէր, ազնուասիրտ այն մարդը՝ զոր խաբելու երբեք պիտի չկրնամ հաւանիլ . ինծի կը ծանուցանէր, Նորմանտիաի ծովեղերքին վրայ, յունիս ամիսէն իսկ, վիրջա մը վարձելու իր ծրագիրը, որպէսզի բժիշկին պատուէրին համաձայն, ազոցը հետ կանուխէն կարենամ Բարիզէն մեկնել : Ինք, խեղճ բարի մարդս, հոս պիտի մնայ միամիտակ, իր գործերուն կապուած . ամբողջ ամառը ստիպուած պիտի ըլլայ վարել ամուրիի այն անտիլտան կեանքը՝ որ այնչափ տաժանելի է իրեն . . . Յետոյ, Ռընէն էր որ դպրոցէն կը վերադառնար, իր առած «լու վիճակացոյց»ը կը ցուցնէր ինծի հպարտօրէն, որ զիս կը համարէր [սղճախայթի յուշարար համար] այն միւսնոյն տեղէն՝ ո՞ր դուք, զիս յանկարծիքի բերելով, զրամ էիք ձեր չըթունքը, երբ կատարին մէջն էինք : Վարժուելն ինծի կը բերէր աղջիկս, վալանթինս, միշտ ամբողջամ ու անհանգստող, զոր սակայն այնչափ հաճելի է իմանալ երբ իր կէս-անդ-

լերէն , կէս-Քրիստոսներէն խառնալեզուն կը ճառագէ : Իր ամուսինը սիրող , իր զաւակները սիրող պարկեշտ կնկան ամբողջ կեանքս կը զբաւէր զիս նորէն . . . : Ա՛ն , պէտք է որ խոստովանիմ՝ այն ոճիրը՝ զոր դորձեցի ևս այդ պահուն , ձեր խանդաղատանքին հանդէպ : Վազեցի սենեակս փակուելու և աչքերս արցունքով լեցուն , ձեզի համար ատու մը սղաղբեցի , որ ձեզի կ'ըսէի . «Այ պէտք է զերար տեսնանք , Մաքսիմ : Կը զգամ որ չափազանց կը սիրեմ ձեզ , կարենալ երկար ատեն մնալու համար , — եթէ չարունակեմ մտա ձեզ ձեր վրայ , ձեզ կրկին տեսնալու վրայ , — այն կրնը որ եմ , զոր կ'ուզեմ ըլլալ , զոր պէտք է որ ըլլամ : Մնաք-բարով . . . : Մի ատէք զիս , ատիկա մեծ վիշտ պիտի պատճառէ ինձի , երբեք պիտի չկրնայի երջանիկ ընել ձեզ , ուստի չնորհակալ եղէք ինձի որ կը հեռացնեմ ձեզ» : Այսպէս զրեցի ձեզի , Մաքսիմ , և այդ նամակն էր որ պիտի արձնէիք հիմա, փոխանակ ասոր . . . : Ատիկա զրեւով , հանդարտութեան նմանող վիճակի մը տիրացայ , զի չեղուն մնացած մտայն մշջ : Բայց այս ատու կրկին կարդալով զայն , զգացի որ չափազանց կը սիրէի ձեզ , այլչափ մեծ ցաւ մը կարենալ պատճառուելու համար ձեզ : Պատուեցի անուշիկ ամբար . որչեցի ա՛լ ոչինչ չը պատուիրել ձեզ , և ի՞նչպէս յանձնել ձեր ձեռքերուն , որոնք գիտեմ , անձուէր բարեկամի մը և կնամեծար անձնաւորութեան մը կը պատկանին : Դուք ինչ աւելի զօրաւոր եղէք , Մաքսիմ : Այն անհրաժեշտ իմաստութիւնը զոր ես չեմ յուսար ինքզինքէս ձեռք բերել , ձեռնէ կու գամ խնդրել , կամ աւելի ճիշդը մեր երկուքէն կը խնդրեմ , մեր երկուքէն՝ որ միացած ենք իրարու պատկանելու , — գէթ սիրտով , — միեւնոյն ուխտով , քանի որ չենք կրնար ասարբեր կերպով պատկանիլ իրարու : Եւստով պատասխանեցէք ինձի . պէտք ունիմ ձեր նամակներուն . բայց մի ըսէք ընաւ հոն , այն տեսակ բաներ՝ զորոնք չեմ կրնար ու պէտք է որ լսեմ . . . :

Նամակը կը Եւրոպականի այդ եղանակին վրայ , վեց երեսերու երկայնքին : Տիկին Տ'Արքքնի կը ստուգրէ զայն իր կրնասուած անունով , ԿԱՊ . կրկին կը կարգայ գոհունակ երեւոյթով մը , լեռայ կը սպրդեցնէ զայն սյանաւանի մի սեջ՝ որուն վրայ կը գծգծէ սա նասցէն , Պարոն Մախիս Ողնուար , կցորդ Ք . յիւանասունի , 8 , Մոնղաչիվի փողոց , Է . Վ . :

Բանի մը վայրկեան մտածել ետք , բուզքի ուրիշ բերք մը կ'առնէ և հանձնէ եզակագորէն աւելի արագ գիրով մը կը սղագրէ հետեւեալ տղերք .

Ընդունած եմ ձեր երկտողը և կը գնահատեմ՝ զորձեակերպին փափկանկատութիւնը : Գրե՛լ ինձի , իմ ատենիս հասցեով , բացէ-բաց , անանկ բաներ՝ զորոնք եթէ կարդար , ան՝ զոր զիտէք , ոչ մէկ տարակոյսի աւելի պիտի մնար : Հապա՛ . այն շեշտը : Ապահովարար , սիրելիս , ատիկա

պիտի բաւեր որ վերջնապէս բժշկուիմ տարարալդ այն ահարուժենէն, որմէ օգտուեցաք երեք տարիէ իվեր, եթէ երբեք արդէն իսկ արմատապէս բժշկուած չըլլայի : Ինչ որ է , անցեալը անցած է , ալ չը խօսինք վրան : Կը հաւանիք վերադարձնել ինծի , իմ նամակներս , կ'ըսէք , պայմանով որ իրար պէտք է տեսնանք « երբեմն երբեմն » : Այդ « երբեմն երբեմն » ը սիրուն է , ըսելիք չի կայ : Յայանի է որ աւակահան յարարութիւններու չէ որ կը բաղձաք . . . : Հապահերս յեամիջօրէ մը ունենաք կորսնցնելիք , այն ատեն պիտի զիջանի՛ք . . . շնորհակալ եմ , շատ ազնիւ էք : Ոչ ոքի իրր աւելորդ ծառայել կը սիրեմ և ոչ ալ մէկուն փոխանորդել « ի չգոյէ լաւագոյնի » : Երբ զիմացինս զիս երբեմն երբեմն միայն տեսնալու փափաք զգալու աստիճանին հասած է , ես արդէն իսկ կը փափաքիմ որ բնաւ չը տեսնան զիս : Ուստի խղութիւնք տուանց ազմուէի , առանց փոխադարձ խայտառակութեան , եթէ կարելի է : Դուք իմ նամակներս ունիք ձեր քով , բայց ես ալ ձեռնէ ունիմ կարգ մը մտերմական տոմսեր՝ ելմտական ձեռնարկներու վրայ , — զորոնք տկներեւօրէն մտայ՝ ըլլալու էք : Երեւակայեցէք քիչ մը ձեր ընտրողներուն զուխը՝ երբ օր մը թերթերուն մէջ կարգան զանոնք . . . : Տո՛ւր որ առնես : Անկէ ետքը մեր կացութիւնը կը ճշդուի և իմ ուզածս ալ ուրիշ բան չըլլար , բայց եթէ լաւ ընդունելութիւն ընել միշտ ձեզի , մեր աշխարհիկ շրջանակին մէջ : Ասով մէկտեղ , — բայց մէկ պարագայէ մը՝ զոր քիչ ետքը պիտի յայտնեմ ձեզ — շատ չեմ փափաքիր որ մեր հանդիպումը մտաւոր օրերու մէջ ըլլայ : Այս տարի կանուխէն պիտի թողում Բարիզը , ամուսինս՝ Վալանթինին առջողութիւնը պատուակ բանելով՝ կ'ուզէ զիս յունիս ամիսէն իսկ քշել ծովեզերք, որպէսզի օր առաջ կարենայ ապրի՛չ ամուրիի տարեկան իր օրինակելի կեանքը : Կը խնդրեմ որ մեր տունը չիգաք մինչև մեկնումի օրս : Բացակայութեան ամիսներով մէկտեղ , մտաւորապէս կէս-տարի մը պիտի ընէ իրար չը տեսնալիս , կարծեմ այդչափը կը բաւէ , որպէսզի մեր հասարակաց յիշատակները աւանդութեան վիճակին վերածուին :

Վերջին խօսք մըն ալ , գործի խօսք մը Գիտեմ թէ կարճ և ճշգրիտ խօսքերը նախամեծար են ձեզի համար և այս ըսելիքս անհրաժեշտ է մեր հաշուեյարգարութեան կանոնաւորութեանը համար : Տուէի վեցամսեայ հաշիւը ստացայ այս օրերս : Դուք միշտ ըսած էք ինծի : « Պէտք է որ ես վճարեմ արդուզարդի այն պերճանքին փոխարժէքը զոր ես կը փափաքիմ որ ունենաք , զոր ես կը վայելեմ անձնապէս և որ պատիւ կը բերէ ինծի » : Ձեր կարծիքով , որի՞ կ'իյնայ այդ հաշուեցուցակը մաքրել : Որոշումը ձեզ կը ձգեմ : Կարծեմ թէ պիտի կրնայինք իրարմէ բաժնուել հաշտարար ու բարեկամական կարգադրութիւնով մը և ցուցնելու համար ձեզ թէ ո՛րչափ ողջամիտ սկզբունքներով ու լաւ արամազրութիւններով համակուած եմ , սիրայօժար պիտի գամ , քանի որ

զիս տեսնալ կ'ուզէք, այո՛, ես ինքս անձամբ պիտի գամ, — վերջին անգամն ըլլալով, — ստացադրուած հաշուեցուցակը անսկու համար, Բլէման-Մարօ փողոցի մեր loving homeին — սիրային ժամադրաւայրին — մէջ :

Ձերդ , իրր սնկեզծ ընկեր

ԿԱՊՐԻԷԼ

Տիկին Տ'Արքրնի նամակը կը սահեցնէ պահարանի մը մէջ, կը փակցնէ զայն, նացնէ կը գրէ. Պառն Սիրպերպերի, Երեւոյիսան, 9 Այլընի Տ'Անրեկ, Է. Վ. Եւ զանգակը կը գտնէ, որպէսզի սենեկապանունին գայ :

ՄԱՐՍԷԼ ԲՈՒՆՎՈ-Ի

ՉԻՅԹԷ-ՍՍՐԱՅ.

ԵՐԳՉՈՒՀԻՆ

Ռ. ՍԵՒՍԿ-ԻՆ

Հէ՛ք ինկած աղջիկ, Տժգոյն քիտեք,
Թ՛ուաւ ժպիտ մը քրկներու վրայ,
Կարծես անգիտակ ձայնից որ կու լսոյ,
Կ'երգես, կը պարես նորէն այս գիշեր:

Մարմինդ հեծածո՛ւր՝ պատշաճ բազին՝
Վաշիկի ժամեր երազել կու տայ,
Ու իր նրբակերտ գիծերուն վրայ
Տեսաւ բովեր կայ փոռուած կեանքին . . .

Քու պատահակներու ծաղիկն է տես՝
Ու լսող ծափերով կեզի կը նետեն .
Ու մարմնից կառչած բոլոր աչերէն
Հագից պղտորած լին մը կը դառնայ:

Ու ի՛նչ որ ունիս մտնուր, սպիտակ,
Ի՛նչ որ արբուրիւնն է ամեն կոյսի
Պիտի ցուցադրես ալ ասանց զիղջի
Պագոս կիբերու կամքին պատարագ . . .

Նայուածից՝ ամբողջ կերբուած մը վերքի-
Թեբես ինձմէ՛ զաս ոչ սխալկցաւ՝
Թմաւն քնագողը հոգիից ծարու,
Ո՛վ կարի մը կեանք որ պիտի ցամքի՛ . . .

Թատերաբեմը՝ զագո՛ղ մը գուցէ,
Ծաղիկներու տակ պննուած բոլոր,
Ուր՝ քու տխարակ մարմինը աղուր՝
Իր հալած քերթերն որ մը կը գոցէ՛ . . .

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

բէ
վս
դի
բէ

ՊԵՏՐՈՍ Ա. Գ. ԱՄԵԱՆ
 [ԵՐԻՏՏԱՅԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ]

ԳԵՐԱՍՍՆ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Յրանալիս քաղաքիս քեզին նոր գաղթը, Սառա Պեռնանի Քասրոնին մէջ, Հայ երիտասարդ դերասանը՝ Մազունեան, քաղաքիս նորակեր յաջողութիւններու իր հոշակին մէջն է։ Երբ սարի սուպ, Գարիպի Գոնտեմպարուտէն ողբերգութեան սուաշին մրցանակը շահեցաւ Վիկտոր Հիլիօի *Քրիպուշէին* մեծախօսութիւնովը։ Իր երիտասարդ սարիքին մէջ փառքի ու կեցաւ յաւանքները սեսեկու ժամանակէն հանդէսներու և բերքերու մէջ։ Նախապէս Օսթոնի մէջ մասնակցութիւններ ունենալէ ետքը, գնահատուելով Սառա Պեռնանէն՝ ընդունուեցաւ իր Քասրոնը, ինչ որ մեծ յաջողութիւն է, Մազունեանի արտակարգ սաղանդը և յաջողութիւնը փառեացնող։ Իր կարողութիւնը այսօրեա կրկն ապէս շեշտեցաւ Սառա Պեռնանի առեւտրականութեան Գառնիլիազարդ Տիկիկի մէջ իրեն յանձնուած կարեւոր դերովը, Հայր Տիւզաշի դերը, որ Մազունեան ինկիլներ նոյն ինքն Սառա Պեռնանի դերը կը զսնէ։ Այդ դերը կ'ապացուցանէ քեզ՝ որ այսօր հաւ յաստիւթիւն կը ներշնչէ աճ իր խաղաղութեանը մէջ։

Հրատարակելով «Թմ՝ ճակատագրոս» գեղեցիկ էջը, հանոյնով կը դիտենք ինք-
նատու յոպացումը եւ հոգեբանական յաջող պատկերացումը գրաւածքին,
պատմութիւնը երեւակայութեան գրգռութեանը երանոց միտքի մը՝ վառ-
րամբի տխարք՝ որ իր ճակին հալածուելու գաղափարովն է խոսովումը:

ԻՍ ԶԱԿԱՏԱԳԻՐՍ

Դժբաղդ մէկն եմ ես : կը խնդրեմ որ չջանաք զիս տարճամոզել :
Ապացոյցներ չա՛տ ունիմ . կեանքս յուսահատութիւններու , անձկու-
թիւններու , վիշտերու երկօր շղթայում մը եղած է : Ասողջութիւնս ,
սակախ , ա՛յնչափ աղէկ է : Բազկերակս կանոնաւոր կերպով կը զար-
նէ : Ստամոքսս խանգարուած չէ . կ'աշխատիմ , կը քնանամ , բայց բան
մը կայ՝ որ անճանդիստ կ'ընէ զիս , բան մը կայ՝ որ գոյութեանս հան-
դարտութիւնը կը վրդովէ :

Աւելի յստակ խօսելու համար , ածապարեմ ըսելու թէ՛ շուք մը ,
ոզի մը կայ որ զիս կը հետապնդէ շարունակ :

Սենեակիս մէջ հազիւ ամիսփուած կը զգամ ինքզինքս , կը լսեմ
Սնոր մահաշչուկ ձայնը , որ լարծուն , փակչաուն , թաց շունչի մը պէս
ականջներուս քսուելով կ'անցնի կ'երթայ :

Կը տեսնեմ զինքը , քանի որ իր ըսածները կը լսեմ , իր սաքին
ձայնը կ'տանեմ , իր խնդարուն արճամարճոս շեշտերը կ'արձագանդուի
սենեակիս պատերուն մէջ :

Ամէն անկ է Ան , հետս կը պտըտի , ետեւէս կը քալէ :

Օր մը ա՛յնչափ բարկացուց , ա՛յնչափ կատուեցուց զիս որ՝ ամէնէն կա-
րեւոր առարկաներս ամենելուս պէս դուրս ելայ , վառելու , այրելու համար
այն սենեակը՝ որուն մէջ ապանով էի թէ Ան պանուրած կը քնանայ :

Հեռուէն տեսայ որ ամէն բան կ'այրի սիրեական խուցիս մէջ . մահ-
ճակալս , գրադարանս , հանդերձաճագարանս , վարագոյրները , ամէն
բան վերջապէս : Բոցերը սկսան պատուհանին ապակիները կտորելով ,
ջախջախելով դուրս խոյանալ :

Ու կարծեցի թէ՛ ձանակի , ամեթովսի , սուտակի , տկաթի , յաս-
պիսի բիւրերանդ փայլունութիւններով , կայծերով բոցալաւող ան-
զուսող կրօնիկ ամպերուն մէջէն Սնոր յաւիտենապէս հեզնող ոգին կը
բարձրանայ՝ կը վերանայ , մուխի ու մշուշի վերածուելով ոզին մէջ :

Երբ մոխրակոյտ մը մնաց տունէն , ետեւէս անողք , հրէշային ձայ-
նը կ'ուռար , ջգային քրքիջով մը .

— Է՛յ , վահրա՛մ , ի՛նչպէս ես :

— Քեզի՛ ինչ , որուայի ամբողջ ուժովս , դեռ պիտի հետապնդե՞ս
զիս Եւ ձեռքերս բարձրացուցի զՍնիկա մեռցնելու համար : Բայց շուքս
անմիջապէս աներեւոյթ եղած էր , և լուռնքս՝ պատին զարկած էի ,
փոխանակ Սնոր գլխուն իջեցնելու :

Ուրիշ թաղ մը գացի . քաղաքին ամբողջ շրջանը ըրի այսպէս , և և

տեսայ որ Ան չկորուսիր, անդադար կը հալածէ զիս, չես գիտեր ո՞ւր պահուըտած, ուրկէ՞ դուրս ելած: Դուստ կը գոցեմ, կատարելագէս վստահ որ քովս մարդ չգտնուիր. մտնձակալիս տակը կը նայիմ, վառարանիս մէջ, դրադարանիս վարի լայն յարկը կը խուզնրկեմ, անկողինս տակն ու վրայ կ'ընեմ:

—Փա՛ռք քեզ Աստուած, կ'ըսեմ, հոս չէ:

Սեղանիս առջև կը նստիմ, ընհատած մէկ վէպիս շարունակութիւնը դրելու համար, զոր խոտտայած եմ հասցնել ամիսէ մը: Սենտեակիս հարաւային անկիւնէն սղտիկ ձայն մը կը լսուի:

—Վահրա՛մ, Վահրա՛մ, մինա՞կ ես:

Գլուխս վեր չեմ առնել: չլսել կեղծելու համար, բայց անիկա արդէն մտեցեր է ինձի, և գլուխս իր երկաթէ ձեռքերուն մէջ առած կը պտրէ վիզիս վրայ, բրցնելու աստիճան:

Քանակովս մէկդի կը հրեմ. պահ մը իրաւ է որ կը հեռանայ քովէս, սակայն քիչ ետքը նորէն առջևս կը ցցէ իր եղերական, չարաչուք հասակը:

Մէկ ուժգով կ'առնէ մեղանս կը խմէ:

—Գրէ՛ նայիմ, կ'ըսէ, հիմա այ դրէ՛ տեսնեմ, սիրելի Վահրամա: Եւ երբ մատիտով կը սկսիմ գրել, կը տեսնեմ որ կը վստարուի ան ձեռքիս մէջ, կը հիւլէանայ, կը ցնդի:

Սիրտիս նեղութենէն՝ լալ կը սկսիմ:

Մինակ եմ: Մինակ ձգած է զիս. աչքերս կը չփեմ և երկարօրէն գլուխս ձեռքերուս մէջ առած կը խորհիմ թէ արդեօք սխալ տեսած եմ, թէ արդեօք իրա՛ւ մարդ չկայ քովս . . .

Հիւանդ, բայց ան ատեն ինչո՞ւ քիչ կը չըսնր ինձի որ ինքզինքս դարմանեմ:

Առանձին զգալուս պէս՝ կը սկսիմ կամաց կամաց ուրախանալ. դարակս կը բանամ և 1906 տարեթիւը կրող յուշատետրս լանալով կը թղթատեմ պատահաբար:

Գիծերու, նօթագրութիւններու կը հանդիպիմ: Առաջին անգամ ըլլալով համբուրած եմ Աննան. ապրիլ եօթին, ութին, տասերեքին՝ հետը մինակ անցուցեր եմ ժամանակս. մայիս մէկին ճամբորդութիւն մը կատարած ենք. ինչ աղուոր ասպետութիւն մը կրած ըլլալու եմ որ, կապոյտ մատիտով դրած եմ ան օրուան համար. «Վաղը ա՛լ կրնամ մեռնիլ»: Մայիս քսանըութին ճանչցած եմ զանիկա. անոր հետ ապրած եմ երկար մաքառումէ ետքը: Երջադգեստը և վառակը պատած եմ նոյն օրը. ա՛յնչափ դիմադրութենէ ետքը, վերջապէս տեղի տուած է ան, սակայն հաճոյք զգացողը աւելի ե՛ս եմ եղած քան Աննաս, որ կու լար ամօթէն ու տկարութենէն: Յունիս տասնըմէկին և տասերկուքին միեւնոյն հեշտոտ կեանքը կ'ապրինք. կամաց կամաց կը վարժուի ան հաճոյքին՝ վայելքին. և կը զգայ թէ՛ ապուշ բան է տա-

ուպիլը . զեկտեմբեր քոանընինգին, ծնունդին օրը , նորէն զիժ մը ,
և քովը . . . ա՛ն , չեմ կրնար կարդալ . մատիտով գրած ըլլալու
համար զիրերը անհետացեր , աւրուեր են : Հաղիւ յուշատետրիս թղ-
թառումը կ'ուարտեմ՝ պղտիկ վարդապոյն լուսամտիս կը դարբն վար-
մարելով մօմս , զիս մօթի մէջ ձգելով :

— Ա՛ն է , կը գոչեմ , ա՛ն , նորէն Անոր դործն է :

Եւ երբ դողդոջուն ձեռքերս կ'երկարեմ լուցկիին տուփը գանե-
լու ճիգով , սոսի բան մը ինչ զգամ մտաներուս սակ : Անոր ձեռքը շօ-
շտօմ ըլլալ կը կարծեմ , և կ'ընկրկիմ , սարսափի հեծկաւքով մը կը
բռնուի շունչս :

Մուսցամ էի այդ պահուն թէ գրողս միշտ լուցիկ կը պահեմ .
մօմս կը վառեմ նորէն . . . լոյսս ո՛չ թէ Ան մարած է եզեր , այլ լու-
սամտիփոք , որ պղտիկ ունելով բռնուած տեղէն վար կ'իջնայ , մօմը հա-
տած ըլլալով : Մտաներս խոշոր կաղամարիս սառուցիկ բիւրեղը շօ-
շտօմ էին :

Սուլում մը կը լսեմ մէկէն ի մէկ , Ան ձեռքէս կը քաշէ կ'առնէ
յուշատետրս և խնդալով , հայնոյելով գրեթէ .

— Վաճրա՛մ , ապո՛ւշ , անմի՛տ արարած , դեռ կրնարուն վրա՞յ կը
խորհիս :

Թուքնել կ'ուզեմ երեսին , իր դործած աններելի սրբապղծութեանը
համար . հրեշտակային ամբծութիւնով թխաղէմ սիրունիս հետ ան-
ցուցած ամէնէն հաճելի ժամերուս պատմութիւնը պարունակող յուշա-
տետրս : Երբ լսեմ Անոր կարծիք և դժոխային ասիին մէջ : Չեմ կրնար
ձեռքէս թողնուի . . . ինչպէս որ կը նստեմ :

Սուլում է որ զիս զիս զիս գրեցի Անտոնի վրայ խորհելով : Ազ-
նուակա՛ն հոգին , սարգա՛յր . . . քաղցրէն : Աչքերս կը լեցուին : Ան
ինձմէ գտա Անտոնի ալ կը հեզներ : Պատուհանս կը բանամ և չորս մէթը
բարձրութենէ մը փողոց կը նետուիմ Երասկ մեծ դրօսակազի մը կ'եր-
թամ : Յետոյ հանրակառքի մը մէջ նետուելով , թափախի կ'ուզեմ , մտ-
նալու համար չար ոգիին յուսանտեցուցիչ , ահալի հետապնդումները :

Դեռ միւս փողոցին արջիւր չէի հասեր , երբ ձիերը խրաչելով գի-
ծին ճամբէն կը շեղին , և ահագին շատաչիւնի մը մէջ դետին կը գլորեն
հանրակառքը Երեսունըութը տարեկան եմ , որ մը չեմ լսած որ մեր ճանչ-
ցած հանրակառքերէն մէկը շրջի կ'երթայ կու դայ և ինձի կը պատահի
տոնկա : Երջած հանրակառքէն դուրս կը հանեն մեզի . Երբ ուրիշ փողո-
ցէ մը կ'անցնիմ տունս երթալու համար , ետեւէս զա՛րձեալ կը լսեմ
Անոր սուր , արհաւիրից ձայնը , որ կը ծաղրէ դիս , իրը թէ ե՛ս ձգած ,
շրջած ըլլալի հանրակառքը :

Ուրիշ օր մը , քանի մը տաւրկաններ առնելու համար խանութ մը
կը մտնեմ : Կը սակարկեմ , կ'ողել կու տամ գնածներս , և այն պահուն
երբ կը պատրաստուիմ պարտքս վճարել , քսակիս մէջի իրմը աւաղի
հատիկներու վերածուած կը դանկեմ Մարգրիկը կը խնդան վրաս , լսոյց
որո՛ւն հասկցնեն :

ինքզինքն կամայ կամայ կը վախնայի . արդեօք ուրիշ Մ՞ս մըն է որ , կը մտածէի , կը հալածէ միւս Յսս . նորօրինակ կրկնէութիւն մըն է որ աչքերուս տաջե մարմին կ'առնէ , քայլերուս կը հետեւի , կը ծաղրէ երազանքներս և փորձութիւններու կը հանդիպցնէ զիս :

Բայց անպարարական այս խաղը Բայց ան միւսը . . . Երէկ գայի բազմատոմս մը գնեցի . այսօր քաշուած է . տեսէ՞ք , նորէն ինծի չէ ելած , ա՛հ , վստահ եմ որ եթէ ինծի հետ ընկերացած չըլլար , ես ուրիշ մը պիտի ընտրէի , և այդ ուրիշը պիտի շահէր . . . ասոր վրայ չեմ տարակուսիր ընաւ :

Իմ գործերուս ալ կը խառնուի : Եթէ Ան չապրէր , ես տարբեր մէկը պիտի ըլլայի , չպիտի ըլլայի այն վահրամը որ չհասկցուիր , որ նոյն իսկ ուրուականներէն , ոգիներէն կը հալածուի :

Մտրմինս կը բլքած է , սիրաս՝ աղիքներէս կը զատէ , երակներուս արիւնը կը չորցնէ այդ անպիտան գոյութիւնը :

Ուր կ'երթամ՝ հոն է , ամէն տեղ ցոյց կու տայ իր սագայելական տարակուսելի ներկայութիւնը : Ա՛յն արարքներուս մէջ մատ ունի . Ա՛ն է որ զիս կը թելադրէ , Ա՛ն է որ ինծի այս ինչ տեղը գնա՛ կ'ըսէ , և ես կը հնազանդիմ իր ձայնին , հոգ չէ թէ վստահ ըլլամ որ պիտի կողոպտեն զիս ճամբան : Քանի մը տոտնեակ տարիներէ իվեր պարգեւաւոր վիճակահանութեան թուղթ մը կը պահեմ քօլս . չելլար , շարունակ չելլար , կը վրիպի ինծի ժպտելէ : Յուսահատած և զուտ իր անհանգստող գոյութիւնէն , որ զիչեր ցորեկ կը խոշտանգէ երեւակայութիւնս , կ'որոշեմ ծախել և առանց վարանելու կը աննիմ սեղանաւորին : Շատ չանցնիր , վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենայ . կ'ուզէ՞ք որ իմ քանի մը օրեր առաջ ծախած թուղթս ըլլայ շահողը , ինչպէս կը հաստատեմ քօլս զանուող թիւր ստուգելով :

Աննաս հիւանդ է եղեր :

Սիրուհիս՝ իր մօրը հետ առանձին կ'ապրի : Հօրեղբայրը՝ որ չատոնց մեռած է , անոնց կտակած է հարիւր հազար ոսկիի մեծ գումար մը : Հիանալի առն մը ունին Բերալի շիտակին վրայ : Անմիջապէս կը փութամ հիւանդը անտեղու երթալ :

Առտուանց արդուզարդս կ'ընեմ . ո՛վ զիտէ ինչ պղտիկ գլխու ցաւով կը տառապի Աննաս և իր ցաւը մեծ կ'երեւայ ընտանիքին աչքին . . . Ան քօլս չէր աւտուն . կ'երեւայ թէ աւելի կտրեւոր գործի մը կտրուողութեանը համար վայրկեան մը հետացիր էր քօլէս : . . .

Աննաին տունը կ'ուզուելիմ : Ճամբան կ'երեւակայեմ զինքը սաքի վրայ , ճերմակ ամառուան թեթեւ արդուզարդով , ճիւնասպիտակ դաստակներով , որոնց վրայ ոսկիէ լայն շղթայ մը իր վաւաքը կը շողացնէ : Սպասուէի մը կը բանայ դուսը : Կու լար ան :

— Ի՞նչ կայ , կը հարցնեմ , այլա՞նպէ , ամբողջ մարմինովս զողալով , ի՞նչ կայ , շո՛ւտ ըսէ :

—Աննան ժամ մը առաջ մեռաւ . . .

Կը ցնցուիմ, ինքզինքիս վրայ կը դալարուիմ, և, — էրիկ-մարդու
լալ աեսս՞ծ էք երբեք, — ամբողջ ձայնովս կը պոռամ, հեծկտալով՝
Գերմարդկային ճիգ մը կ'ընեմ ոտքի ելլելու համար . սրունքներս կը
կլմտան . զարհուրելի ակնբոխիւնով մը, որ գիշատիչ, դիւային երանգ
մը ունի իր մէջ, նայուածքս սպասուհիին աչքերուն մէջ կը մխրճեմ,
պատասխան մը փնտռելու ոյէս :

—Սանդուխին մէկ աստիճանէն երէկ վար ինկաւ . քիչ մը զլուծը
կը ցաւէր, ա՛յսչափ . այս առտու ա՛յսչափ աղէկ էր . . . : Քիչ ետքը
«Դլուխս, զլո՛ւխս» ըսելով գնաց անկողին նեաուեցաւ, և հինգ վայր-
կեանէն մեռաւ . . .

Ձեմ կրնար ա՛լ ընտանիքին ներկայանալ . ուժ չկար վրաս . դուռը
կը բանամ, սպասուհիին և ուրիշ շատ մը մարդերու զարմացական
նայուածքին աակ, դուրս կը նեաուիմ :

—Ստուած իմ, կը խորհիմ, մարդ ալ կը մեռնի՞ սանդուխին
մէկ աստիճանէն վար գլորելով :

Ու ձայնը որ շարունակ զիս կը հետապնդէր, անողոք, անգութ
ձայնը, Անոր սոսկալի ձայնը, կը պատասխանէ քովէս .

—Անչո՛ւշա, կը բաւէ որ սիրած անձդ ըլլայ ան :

ՄԵՐՈՒԺԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՍԵՒԱՓԵՏՈՒՐ ԿԱՐԱՊԸ

Իր կոյս հոգին անմեղութեամբն իր անպարփր,
Սեւ շղարժի շրջաններուն մէջ կ'եղա՞ր :
Պիսի մնայ նոյն կարապր սեւափետու
Ժամանակն իսկ իր մազերը երբ արծաթէ :

Սեւ շղարժին շրջանին մէջ խորհրդաւոր
Կը նստաւ ուրուականը մեռնող մայրին,
Երբ արտաքի երբայ հանրէն մտանայր,
Մեռելոցի յուժ մը կ'իջնէ իր ուղեղին :

Կարապին գեղն ու բովանկներն այ նաւակին
Կ'անձնաւորէ ան իր վրայ միշտ նրբորէն,
Նաւակին գիւսն արդէն ծնած է կարապին՝
Գեղատեսիլ եւ դիւրալոյ, ողորկ փորէն :

Կարապ մըն է ան, կամ թէ նաւակ մի սարդէն,
Ճօնող՝ ձեռքերն՝ այ են անոր զոյգ քեւակներ,
Ռոնցմով ան կ'անցնի կեանքի ծփուն ծովէն,
Գլելով նոր ցաւի ցցուն հրամադաններ :

ԼԵՒՈՆ ԷՍԱՃԱՆԵԱՆ

Յ Ի Զ Ի Ք Ա Պ Օ Ղ Ո Ս

[Նստնաւոր ծանօթ գիտնականը Բագազ Ամիրախ Երեւան]

ԱՅԴ ԳԻՇԵՐԸ

Ո՛վ մտացնել պիտի սար այդ գիտերն հիւանդոս
Զոր հեռաւոր կողմի մը ավերուն վրայ քաղեցի .
Ս.հա՛ աչքիս առջեւն է , կը տեսնեմ մո՛րը տենդոս ,
Ծովափը լերկ ու ծերուկ էրեւանինն փողոցի :

Ու ո՛վ բառ , այդ կրնոջ որ այդ պատոււն , միմա՛կ, հոս,
Եր քեկեզին մէջ ներմակ, ձեռքերն կուրծքին խաչացի,
Հեկեկալով առջեւն սանիւր ստուերն իր կրքոս,
Վայրա՛գօրէն մեկանուց ու սրտօրէն կանացի . . . :

Ս.նկէ իմեր սրբա՛ն խինդ , սրբա՛ն ծրպիս ու երկիջ .
Սիրոյ , կիրքի ի՛նչ յաչրոս պատարագներ անպատում .
Ու հանի՛ կին իրենց քիւր հրաւճներ՝ը մագիչ :

Ինչոյ ան հո՛ն է , կուրծքիս ակ, լացոյ կի՛նը անխնայ .
Հեկեկալով ան յանկարծ կ'անցնի մութին մէջ սրտում .
Ու մարն հո՛ն է , կուրծքիս ակ , որ կը լայննա՛յ , կը լայնայ . . . :

Ո՛վ մտացնել պիտի սար ի՛նչ այդ գիտերն հիւանդոս . . . :

Ո. ՍԵՒՍԿ

ածու թիւերկմ արտայայտելու կարողութիւնը անբաւական եղած է :
 Չենք յիշեր՝ օրինակի համար՝ Ճարտարագետ մը որ մեզի բացատրէր թէ
 ի՞նչ պայմաններու համաձայն պէտք է շինուած ըլլար թատրոնի մը շէն-
 քը : Չենք ունեցած Նկարիչ մը որ մեզի ցոյց տար թէ՛ մեր թատերա-
 կան նկարչութիւնը , բեմին յարդարանքը , վարադոյրները , գեղօրները ,
 և այլն ի՞նչ հանդամանքներ ունենալու էին : Չենք ունեցած Գրագետ
 մը որ ձեռք զարնէր ուսումնասիրելու՝ հին թէ նոր խաղացանկերը
 [répertoire] և գիտակից սգիով ու գրիչով բացատրէր թէ՛ այս ինչ ող-
 բերգութիւնը կամ կատակերգութիւնը [comédie] ի՞նչ տեսակ արժանիք
 կամ թերութիւններ ունի , թէ անոր հեղինակը ո՞ր աստիճան յաջող
 արդիւնք ձեռք բերած է , թէ բաժանումները լաւ յարգարուած են ,
 թէ խաղին անձերո ճշդիւ կը համապատասխանե՞ն իրենց ներկայացնե-
 լիք տիպարներուն , թէ կրցած է պէտք եղած կորովով ցայտեցնել խա-
 ղին ներթը , թէ՛ վերջապէս՝ արտայայտութեան , լեզուի և բեմայար-
 դարւթեան տեսակէտներով ի՞նչ արժանիքներ ունի քննադատութեան
 առարկայ եղող խաղը ; Էն : Չենք ունեցած բուն այն Գնահատը՝ որ
 բեմական կեանքը ուսումնասիրած ըլլալով՝ ելլէր տիրապէս զձիւ ար-
 ձակէր թէ այսինչ դերասանը ինչո՞ւ իր գերին մէջ անյաջող մնաց , թէ
 սիրահարը [jeune premier] կրցա՞ւ այս կամ այն տեսարանին մէջ վայ-
 լեցնել իր գերին պատշաճ շարժումները , երբ սիրուհին [prima donna]
 յստահատ ակնարկով մը իրմէ կը հեռանար , թէ այսինչ դերասանուհին
 ինչո՞ւ չէր վայելցուցած ձեռ գերը կամ ազնուակիսն հայր [noble père]
 եղող դերասանին վրայ կա՞ր պէտք եղած լրջութիւնը , կամ պիտանու-
 քիւն [atilité] ըսուած գերերը ինչո՞ւ չէն յարմարի օրիորդ կամ տիկին
 այնինչինս Բայց թատերական քննադատի մը գործը այնչափ փափուկ
 է և այնչափ պատասխանատու , որ մասնաւոր ձիրք , երկար փորձա-
 սութիւն , արուեստական հասկացողութիւն , բեմական գործին հմտու-
 թիւն , գրական կարողութիւն և խոր ուսումնասիրութիւն կը պահանջէ
 պատմութեան՝ ինչպէս երաժշտութեան , նկարչութեան՝ ինչպէս հոգե-
 քանութեան , լեզուի՝ ինչպէս արամարանութեան , գիմնադրութեան՝
 ինչպէս նաև շատ մը արհեստական թէ արուեստական պայմաններու :
 Մենք կը գովենք դերասանը՝ երբ կ'անարեկէ մեզ , անթերի կը գա-
 նենք՝ երբ կը գոռայ կը պուսայ , յաջողած կը նկատենք երբ ուշ գրա-
 սելու համար չափազանց ձեւիւմ է իր դէմքը մուրով կամ ներկերով ,
 կամ անարուեստ ու արտասոց գիմնադրիմ ու հագուստ կը կրէ : կամ կը
 խնդացնէ՝ հոն ուր պիտի յուզէր իր զգայուն ու փափուկ դերակատա-
 րութիւնով : Յայտնի է՝ նաև թէ՛ թատերական քննադատութեան մէջ
 անձնական համակրութիւններն ալ մեծ գեր կը խաղան , և գեղեցիկ
 աչուքներ մը կամ ցայտուն զիտները պատահած չէ որ աննպատակ ար-
 ցիւնք մը տուած ըլլան քննադատին զձիւներուն մէջ . . . : Պատահած

է որ լուռ անցնելիք տեսիլ մը իր պոռոտ պերճախօսութիւնովը և անհարկի աշարժուձևով խաթարող դերասան մը յաջողակութեան պիտակով դովաբանութիւն : Օ՛հ, մանաւանդ սա բնօրին վրայ լուսթիւնը և զիմագիծերու շարժուելութիւնը երբեք ճանչցուած դնաճատուած չեն մեր թատերական աշխարհին մէջ ուր անձանօթ արուեստ մըն է այն պերճախօս լուսթիւնը՝ որ խօսքէն ալ, դորձէն ալ աւելի ազդողական է : Գարձեալ, դիտենք թէ՛ կան որ ծիծաղելի գիտակցութիւնով մը կարծիք կը յայտնեն թէ դերասան մը պէտք է բեմին վրայ անձնապէս զգայ ինչ որ պէտք է արտայայտել !!! — Ինչ որ ասուողէս ու լուսթիւնին հակառակն է թատերական արուեստին էական պայմաններուն : Գերասան մը երբեք իրապէս չպէ՛տք է լայ, երբեք չպիտի՛ զգածուի, չպիտի յուզուի, չպիտի՛ խնդայ, չպիտի՛ դողայ, չպիտի՛ զայրանայ, չպիտի՛ քնքշի, վերջապէս հոգեկան կիրքերէն կամ մարմնական յոյզերէն չպիտի՛ տպաւորուի իր անձով, այլ լսի պիտի ջանայ այդ սովէնը ձեւացնել, արտայայտել՝ առանց ինք զգալու և զգածուելու [*] : Պիտի հարցնէք դուցէ թէ բնակա՞ն է այս պահանջը արուեստին :

— Այո՛, կը պատասխանէ մեծ արուեստագէտ մը — գովեսիկն մը — որ միւնտին ատեն դրազէտ ալ է : Այո՛, արուեստագէտին ուղեղը պէտք է սղառ ըլլայ, պէտք չէ տպաւորուի . այլ յուզումները՝ նոյն իսկ իր սեփական յոյզերը պէտք է որ կանգ առնեն իր մտածումներուն սեմին վրայ : Ասոնք տարբեր զգացողութիւններ են, մէկը միւսին վրայ գերակշիռ պէտք չէ ըլլայ : Այս փոխադարձ անկախութիւնը արուեստագէտին մը սիրտին և ուղեղին՝ էական պայման է, որչափ դերասանին, նոյնչափ ալ ուրիշ արուեստագէտին մը, երգչանին համար՝ ինչպէս դաշնակահարին, ևլն :

Գարձեալ, թատերարեմը իրեն յատուկ ոճ ու լեզու ունի . իր շեշտները, իր արտայայտիչ և ազդեցիկ հնչումները՝ որոնք իրեն սեփական են : Պիտի կրնայինք սովորական կեանքի մէջ — առանց ծաղրելի ըլլալու — գործածել այդ շեշտները : Պ. Գուրեան իր ծանօթ քերթուածներէն մէկը սա բառերով կը սկսի . Էհ, մնաք բարո՛ւյ, Աստուած եւ արեւ : Պիտի կրնայի՞ք այս մնաք բարո՞ւյին ազդու շեշտը գործածել երբ, օրինակի համար, այցելութենէ մը հրամեշտ առած ատեն, տան փրօւհիին Մնաք բարո՞ւյ, Տիկիկն, ըսէիք : Կոչական բառ մը, հաստատական այո՞ մը, մերժողական ո՛չ մը, արգելական մի՛ մը կամ ազաչական բառ մը բնօրին վրայ ունին իրենց զանազան շեշտները, իրենց աստիճանական ուժգնութիւնը, սովէն մէկ բառը կամ վանկը ութը տասը հնչումով տար-

[*] Ուրիշ տրիթով մը թերեւս ծանօթացնենք թէ բնական այս պահանջումը զոմայնող ասանակարգ արուեստագէտներ ի՛նչ պարագաներու մէջ յաջողակ արդիւնքներ ձեռք բերած են :

բեր զգացում , տարրեր իմաստ , տարրեր ոգի կ'արտայայտեն՝ պէտքն ու պարագային պահանջներուն համեմատ :

Տաճկահայ թատրոնի պատմութեան մէջ յիշե՛նք թատերական լեզուի այս պայմանին պատշաճօր օրինակ մը : Անգամ մը Թ. Նալեանի թարգմանած խաղերէն մէկը կը ներկայացուէր կէտիկ Փաշա : Նալեան որուն Օսմ. լեզուի հմտութիւնը և գրագիտական ոճը ծանօթ են , այդ թարգմանութեան մեծ խնամք տարած և լեզուի , ոճի և գրագիտական ասացուածներու իր բոլոր կարողութիւնը երեւան բերած էր՝ զեղեցիկ թուրքերէնով մը : Հանդիսականներէն բարձր անձնաւորութիւն մը որ ուշադիր կը հետեւէր խաղին , միջնարարի տանն կը հարցնէ իր մօտ գանուօղ դերասանի մը [կարծեմ Մնակեանին] թէ ո՞վ է այս խաղին թարգմանիչը :

—Նալեան պեկեկից յիշ , կը պատասխանէ Մնակեան :

—Նալեան պեկեկեկ պեկեկեկ սեղան սեղոյի , կ'ըսէ տաղանդաւոր հանդիսականը , քեարօ յիսանը պեոյի օլմազ : Թեարօյա կեալիկիկ հեր սընրօր սա կեղիւր . ուււււււրն սնշայսնաղը պիր յիսանը տազւաղը օյուկարը :

Այս պարագան յիշեցինք՝ իբր ազգայնաց թէ թատերական լեզուն ալ ունի իր մասնաւոր պայմանները և պահանջումները , զորս անտեսել ներելի չէ , յաջող արդիւնք ձեռք բերելու և սեղի ու ժամանակի պէտքերը գոհացնելու համար :

Այս ամէնէն կը հետեւի ճշդիւ ինչ որ ըսինք այս սոցերուն սկիզբները . թէ մեր մէջ տակաւին գոյութիւն չունին թատերական գրականութիւնը այն տարազներով որոնց թնւարկումը ջանացինք ընել : Անշուշտ ժամանակը իր ծննդական ու ստեղծագործ բերումներով պիտի երկնէ գրականութեան այս սեւն ալ : Երկունքի այդ շրջանը կ'ողջունենք՝ հիմակուհիմա Տաճկահայ թատրոնի Պատմութեան գալիսիները հաւաքելով ու գիրի առնելով : Նոր սերունդը թո՛ղ այս բունին վրայ պատուատէ բոլոր միւս սեւերը և արուեստական ճիւղաւորումները՝ որոնք Հայ Մանկագրութիւնը պիտի ձօխացնեն , տաղանդի արտայտութիւնը պիտի ցոլացնեն և գրական բարձր ոլորտներու պիտի հասցնեն թատերագրութիւնը մեր մէջ :

Մ Մ Ր Ա Տ Գ Ա Ւ Թ Ն Ա Ն

Յրանասի թատերական բեմին նոր զարգը՝ Հայ գերանան Մագուտեանի պատկերին հետ , կը հրատարակեն պատկերը միւս տաղանդաւոր Հայ գերանին՝ Ազամեանի , որուն յիշատակը անդամ մըն ալ կ'արժնեայ , Մագուտեանի օրուն մարզը ըլլալուն հետեւանքով՝ գեղարուեստական աշխարհին մէջ :

Արեւիկեան Վամուլի գեանորայը հասցիարտարութիւն մը ընելու փութկոտուծիւնով , Պրն. **Արզամ** ինքնիքները վճար է Թէ՛ **Վասիլ** զրժեց չորս յաւելածական էջերով իր ծաւալը տուտարայնելու խոստումը : **Վասիլ** չգրժեր երբեք իր խոստումը և քիչ առնէն պիտի ատոր պայցայցը մտնէ **Արզամ**՝ներու աչքին մէջ : Հարցնենք **Արզամ** այդ սոցերը հրատարակող **Արեւիկեան Վամուլին** Թէ՛նԹէ՛ տաներու ձուլումի յարողումը պատճառ չէ՞ . ծրագրի մը իրագործումին , ինչո՞ւ ուրեմն նոյն ինքն **Արեւիկեան Վամուլի** իր ետանետայ Թիւր յետաձգեց ախա մը : Ո՞վ բանարկու Պրն. **Արզամ**ներ :

ԸՐԱՇՆԻՍ ԲԻՇԿՈՒԹՅՈՒՆ Է՝

Այս ուշագրաւ հարցումին «այս»ն կամ «ոչ»ը թող ասն հետեւեալ ասղերը՝ որոնք հեղինակաւոր իմացականութիւններու հայեացքները կը ցոլացնեն : Այս ասղերը բժիշկէ մը ստորագրուած ականակալ , թերեւս շատեր , անօրինակ երեւոյթի մը ակնատեսն եղածի պէս , արմանքէ զարմանք փոխադրուին : Բայց այդ զարմացումը միայն արդիւնքը կրնայ ըլլալ թիւր ըմբռնուած , ծուռ սնկուած աւանդութեան մը , բժշկողէն աւելի բժշկուողին դատողութեան մէջ արմատացած : Թէ ի՞նչպէս : — Բացայայտ իրողութիւն մըն է թէ՛ բժիշկը իր արուեստին կիրառումին արդի միճակին մէջ՝ բազմաթիւ հիւանդութիւններու ընթացքին ու ելքին վրայ նշանակելի ազդեցութիւն մը չկրնար ընել . և Հիբոքրագրեան մը ընդհանրապէս հիւանդութեան վերջին արտաբերումին է որ ներկայ կը դանուխ Ա՛րդ. պէտք է գիտնալ թէ՛ միջոցներու գործադրութեան անսակցատի , հիւանդին չափ բժշկն ալ շահադրուող ախտային շրջաններ մը եթէ կոն՝ անոնք ալ հիւանդութեան մը սկզբնական փուլերն են , որոնց տեսողութեան միջոցին է որ օգտակարը կրնայ ազդուապէս գործադրուիլ : Հիւանդութիւնը երբ անգամ մը մարմինին մէջ բոյն է դրած և իր տագնապներովը ենթական պատուած , առ կը նշանակէ թէ՛ այդ ախտը իր առաջին և երկրորդ շրջաններէն անցնելով , երրորդին ժամանած է . և կամ բժշկականօրէն խօսելով , մարմինը՝ այդ ախտէն յարձակուած կրելէ և իր բոլոր արամազրելի ուժերը անոր դէմ հանելէ ետքը , պարտութեան դրօշը պարզած է : Խիստ բնական է որ՝ գործարանաւորութիւնը յարձակուած կրած — առաջին շրջան — և պայքար մղած — երկրորդ շրջան — պահերուն է որ հիւանդը պէտքը զգայ այն դարմանական ու առողջապահական միջոցներուն՝ որոնք անոր քիչ կամ շատ ազդու անակցութիւն մը ընծայելով պաշտպանութիւնը պիտի ապահովեն . որովհետեւ փորձառութիւնը շատ անգամներ ցոյց տուած է թէ՛ շատ սովորական ու անկարեւոր նկատուած միջոցներու առաջին պատահութիւնով բարձր թողի ըլլալէն է որ գործարանաւորութիւնը յաճախ կը պարտուի :

[Յաջորդով]

ՏՕՒԹ. ՊՅՆՈՆ ՊՅԶՍ ԶՅԱՆ

* Մեր նոր աշխատակիցը , Տօքթ. Պեգազեան , իր այս ուշագրաւ յօդուածով բժշկական աշխարհին մէջ յանդուզն ձայն մը բնելի կ'ընէ , որ որչափ ալ միայն դրամի պաշտամունքին համար հիւանդին բով փութացող բժիշկներու ազդոր դէմը մը շինել չտայ , չզուրբի գեղեցիկ շարժում մը ըլլալէ և օգտակար թելադրութիւն մը՝ յայտնուած նոյն ինքն բժիշկի մը կողմէ , որ արեւմտեաներէն շահադիմական հաշիւներ ու նկատումներ , կ'ըզձայ արուեստը անսնկ իր ճշմարիտ կոչումին մէջ , հիւանդին ու բժիշկին ալ բարիքին համար : **ԽճԻ. ԾԳԱՆ**

Կ Ն Ո Ջ Հ Ո Գ Ի Ն Ե ր

[Ք Մ Ա Յ Բ]

Չար ու հեզուս ժպիտ մը իր շրթունքին անկիւնը, անհանդարտ ու սուր նայուածքով աչքեր՝ որոնք զբռննելու համար որս մը ու արհամարհելու համար զո՞՞ մը կը փնտռեն, միշտ զգուշ ու չափազանց լրտեսող, ամէն անգամ որ դէմդ կ'իլլէ կամ ետեւէդ, քովէդ կը հետեւի քեզի, երբեմն պզտիկ հազով մը, զոր թոքախառտորի մը հազին պիտի նմանցնէիր եթէ դաւնայով ցանկալաւ նայուածք մը. չնեաէիր իրեն. — Զանձրոյթին ազլիկն է ան, փոփոխամիտ, զուարճասէր ու թեթեւ՝ փետուրի մը նման: Խոր ու կշռող ակնարկ մը անոր սիրուն ամբողջին վրայ՝ պիտի բաւէր այդ հոգիին բոլոր խորհրդաւորութիւնը կամ լոյսը պատկերելու: Իր թիթեւնիկի թոչտուն քայուածքին մէջ, հիանալի կերպով ձուածու ու քիչ մը կոր ու շատ եռանդաւորը իրանը, ոտքերուն չինական փոքրութիւնը և ուսերուն համարիկի վայելչութիւնը՝ գլուխին արձանացած ցցուածքին հետ՝ հին յունական աշխուժ անդրբանդի մը պիտի յիշեցնէր քեզի, Բրաքսիթէլի մը կամ Փիտիասի մը սիրտին ու հոգիին թախներէն ստեղծուած: Ռուայեայի առջև ուր պարիկի գեղեցկութիւններ ինձի ներշնչեցին արագ ու անսխալնի մտածումներ ու վառեցին սիրտիս մէջ խոր ու տպաւորուն ժպիտը՝ փափուկ ու լուսավառ կին հոգիներուն, կը հանդիպիմ տարբեր ու անտարբեր՝ շնորհներու, որոնց նկարագրութիւնը ընել կարենայու համար շուշաններու ցոլքին մէջ թաթխուած գրիչ և արշալոյսներու խորը ընկզմած սիրտ մը պէտք է: Ու Զանձրոյթի ազլիկան՝ որ խորտու շարժումներով մը կը սածի կ'անցնի քովէդ երազի մը պէս՝ հեռանալով ու բաժանուածի մը ցուազին մտածումը գրոշմելով ուղեղիդ մէջ, կը յաջորդէ Ռերախութեան և Համակերպութեան բարի ազլիկը: Տարակոյտը՝ մտախո՞ աչքերուն մէջ, թեթեւ, պզտիկ սարսուռ մը բոսոր շրթունքին վրայ զգալիօրէն հեւացող, գրգռիչ կուրծք մը դեռ շատ թարմ ու պաշտելի կերպով հանգչած իր մեղուի մէջքին վրայ, աւելի բան չուզեր թերեւս՝ գծելու համար արագատիպ պատկերը Զուարթ ազլիկան: Գիտակից՝ իր պարկեշտ ու լուրջ համարձակութեան, սիրահար այն ամէն բաներուն՝ որոնք միտքը կը հրճուեցնեն, սիրաբ կը թրթռացնեն ու կեանքը ամբողջ կը հետաքրքրեն, ան իր թռչունի միամիտ հաւատքով կ'ուզէ իրերը հասկնալ ու մեկնել. . . : Անոր աչքին խորը՝ չսիրուելու վախէն, այդ միջին, աճաւոր կասկածէն զատ ա՛լ ուրիշ բան մի՛ ինտուեր տխուր, ցաւազին, լացնող, բացի այն արշալոյսի ցոլքերէն՝ որոնք այդ բոցեղ էգին ամբողջին սիրտիդ մէջը իջնելով կը ցնդին. . . : Ու երկար ատեն, ժամ մը ամբողջ, Զանձրոյթի հաստէր ազլիկան, զբոսանքի, շխմի քիչ մը հաճոյակատար ու շնորհալի պարիկին — կամ Տրեխ-Վիեռժին — և զայն շարունակող սէրի, տարփանքի ու պզրանքի մենուհիներուն մէջ հետաքրքիր աչք մը ու հեշտագրիւ ախորժակ մը պտտուցի միշտ. Ռուայեայի առջևը և գիմացը: Հոն էին ամէնքն ալ, Սրբանտիտէն մինչեւ Պոն-Մառչէ և vice versa :

*

Ու խորհեցայ, միտքի հանդարտ ամփոփումով մը, կնոջ կարծուած տկարութեան, անոր բարոյական յուզումներուն, անոր նայուածքին մտահոգութեան կամ գգուանքին, անոր թուլն հրապոյրներուն : Ամբողջ խորհուրդ մը գտայ կնոջ սիրտին մէջ և ամբողջ շարչարանք մը իր չսիրուած ըլլալու երկչոտ տարակոյսին մէջ . . . Կինը զիտէր սիրել : Ու խորհրդածութիւններս մղեցի մինչև հո՛ն՝ ուր կնոջ հաճելի ըլլալու, անոր մտերմութեան մէջ ապրելու, անկէ՛ սիրուելու պէտքը՝ ա՛լ տաւապագին հաճոյքներով լեցուն իրողութիւն մը կը դառնար . . . Եւ , կնոջական սիրտը : Ու պահ մը, կեանքին բոլոր նրբասելով՝ ձեռապաշտութիւնները ու ընդունուած պայմանադրութիւնները մէկ կողմ դրած, ամբողջ կամաւոր համակերպութիւն մը ձեռացնել ուզեցի՝ կեանքը սիրող, ճանաչող պաշտող, փետուրի, շղարչի, թաւիչի, ժաննակի և անոնց հրապոյրները երազող նուրբ ու խրոխտ կնոջ առջև : Եւ մենախօսել սկսայ՝ աննախապաշար կարծիքներու ձոսանքէ մը վարուած :

«Կնոջ իզձը պահել՝ Սէրը ամբողջ պահել էր : Անոր նայուածքը իր երկերային կապուտակութիւնով ու ծիծաղկոտ սրամտութիւնով միայն պիտի խորհրդանշանէր իր հոգիին ուրախութիւնը, իր սիրտին գոհունակութիւնը : Անոր ամէնէն պզտիկ բաղձանքներուն հաւանիլ, որպէս զի այդ նայուածքը իր անհուն երկինքի խաղաղ կապոյտին մէջ ստուեր մը չունենար, գուցէ - ո՛վ զիտէ - անհրաժեշտ էր ատիկա : Ի՞նչ փոյթ թէ մտապարձ ու նախասէր, քմահաճ ու հեզնոտ, ըմբոստ ու արհամարհող ըլլար ան : Այդ անթերի . . . թերութիւններուն համար աւելի պիտի սիրուէր թերեւս, եթէ սակայն ինքը անոնց մասնազիտորէն մշակումին մտահոգութիւնը չունենար . . . : Իր մէջ քոյրը կար, մայրն ալ : Գործը ունէր ան, խաւդազատանքը, գթութիւնը ունէր, անձնուրութիւնն ալ : Ու բոլոր այդ անխուսափելի պակասութիւններն ու վնաս առաւելութիւնները պէ՛տք էին ապահովարարորպէս զի կինը հասկցուէր ու սիրուէր, և իրեն հասցէին անմեղ դժգոհութեան մրմունջներ կամ կրքոտ սէրի ազաղակներ քարձրանային զգայուն սիրտերէն : Նորատի, առողջ գարուն առջեւ՝ հպարտ յաղթանակով կանգուն երկու տիտաններէն մէկն է ան : Դրամին հմայքին տիրապետութիւնը ու կնոջ հրապուրանքին գերիշխանութիւնը գուզքնթաց են հիմա : Դարը կ'ողեւորուի մարդկային խելացիոր ու շիթորկալից գործունէութիւններուն հրավառ շունչէն և սակայն սրչափ բան կը պարտի սիրտի աէր կնոջ վէս ու ներշնչող ուժին : Ի՞նչ ազէկ պիտի ըլլար եթէ ան իր խիզախ առաջացումին մէջը կարենար կրախառնապարս մնալ կնոջ, — հանձարեղ, անձուէր ու եռանդուն սէրով անկեղծ կնոջ, — ընկերութեան մէջ անոր կատարելիք դերին քիչ մը աւելի ուշադիր ըլլալով, և ըմբռնելով, ըմբռնել ուզելով անոր լարերար ձգտումը ու նպատակը : Այն սասնարդի Դարը իրա՛ւ զգացումի ու վերացումի այ հոյակապ դարը պիտի ըլլար՝ որ քրնայնոց նիւթին տարապայման և միասակար շահատակութիւններուն դէմ պիտի մարտնչէր և ա՛լ հազիւ գոյութիւն պիտի ունենար այն հզօր, անմասօթ պիճակը — տեսակ մը որձեւէգ — որ կնոջ ու դրամին մերձեցումէն, շաղապատումէն ծնած է և որ իր տարօրինապէս անդիմադրելի ուժին մէջը կոչուած է տարազադրիչ ու լուծել բոլոր մարդկային թշուառ անափառութիւնները ու տենչալից յաւակնութիւնները . . . » :

ՄԻՆԵՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ԻՆՉՊԵՍ ԶԱՐԳԱՅՍԻ “ՄՈՆԻԶՄ”

Արդի անմշակ միաքի տէր մարդը և նախնական մարդը միեւնոյն կերպով կը մղուէին բազմաթիւ առեղծուածներու՝ զորս գիտութեան ու զարգացումի պակասը անլուծելի առեղծուածներու կարգը կը դասէին : Այսօր ամէնուն ծանօթ է թէ՛ գիտութիւններու զարգացումը որ աստիճան պակասեցուցած է այդ առեղծուածներուն թիւը : Անյիշատակ դարերէ ի վեր՝ ուր մեր նախաձայրը իր ոտորամտային [tröglobidytiue] կէտնքէն դուրս ելլելով սկսաւ ամփոփուիլ իր միտքին մէջ և բացատրութիւններ փնտռել բնութեան մեծադոշ երեւոյթներուն , ահամայ ստիպուած տեսաւ ինքզինքը ծունկի դալ այդ առեղծուածային դէպքերուն առջև , որոնց իւրաքանչիւր փուլը գերմարդկային , իշխող բնութիւն ունէր իր խեղճ իմացականութեան վրայ : Սա է որ ծնունդ առւած է կրօնքի զբաղումին : Գերազոյն կարողութիւն տեսաւ ան՝ որոտու մին , շանթիւն մէջ և մեկնեց զանոնք , առանց թափանցելու սկզբնապատճառին : Տեսաւ թէ ինք որ մըն է բնութեան մէջ և հաղածական կեանք մը ապրելու սահմանուած : Կանչեց , աղաղակեց բարի ուժերու , մարդասէր ուժերու , սիրով հիւրընկալեց զանոնք : Ամէն երեւոյթի ետեւը աստուած մը տեսաւ , իրարմէ բոլորովին անկախ աստուածութիւններ , որոնց ո՛չ մէկը միւսին գոյութեան պատճառ էր . ֆէթիշներ կանգնեց անոնց զօրաւորագոյններուն , սարսափեցնողներուն համար : Սակայն մարդկային միտքը այդ անձուկ սահմաններուն մէջ անփոփուելու գտտապարտուած չէր : Նախ փորձառականութեան ու յետոյ գատողութեան ծրելեր կը ծնէին անոր նորաբողբոջ միտքին մէջ ու մարդը մակածօրէն ու բնծայօրէն կ'առաջնորդուէր բնութեան ճանաչողութեան : Եւ այսպէս , բնութեան ուժերը զատ զատ կը խմբուէին մէյմէկ պատճառի , սկզբնապատճառի տակ , թէպէտ այդ սկզբնապատճառները աակալին մեծ թիւ մը չկազմէին : Եւ սակայն մարդկային միտքը իր լաւագոյն ուղղութիւնը գտած էր . սորված էր թէ՛ երջանիկ կեանքին հասնելու համար մէկ միջոց միայն կայ . զինեւ բնութեան բարի ուժերը բնութեան չար ուժերուն դէմ . և աս ալ ուրիշ կերպ չէր ըլլար , բայց եթէ բնութեան ճանաչողութիւնով : Բնութեան ճանաչողութեան մէջ ամէնէն շահագրգ-

* Հրատարակութիւնովը այս շահեկան յօդուածին , — զոր կը ստորագրէ թէև նոր բայց մշակուած ու արդէն կազմուած գրիչ մը , — առիթը կ'ունենանք իրականացնելու մտադրուած ծրագիր մը՝ ծանօթացնել բաղձացող **Մասիսի** միջոցով՝ Միապաշտութեան [Monisme] վարդապետութիւնը , որ դարուս իմաստասիրական շարժումին մէջ գերակայ պղկեցութիւնով մը կը շեշտուի և որ նոր ժամանակներու գիտական միտքերը ամենող իմաստասիրական խաղարկութիւններու և խլրոտումներու քստսին մէջ , ամէնէն հաստատ կտուանք համարող վարդապետութիւններէն մէկն է , իբր ապահովագոյն առաջնորդ ու ներշնչարան՝ մեկնաբանութեանը Գոյութեան Գաղանիքին :

Խմբ. Ծան.

սականք իր արժանիքներուն գնահատութիւնն էր ընտկանաբար, այն գնահատութիւնը, որ սպագային հսկայ փիլիսոփայութեան մը խորիւնը պիտի բլլար: Միտքի այդ ճշմարիտ ու զգոթմենէն պղտիկ շեղում մը — որուն պատճառը սպանտաբար ընտկեան ճանաչողութեան անկատար վիճակն էր — կ'առաջնորդէր մարդը նկարդակեղրուն յղացումին [conception anthropocentrique] քանի որ ան արարչագործութեան նպատակը և վախճանը կը համարուի և կը կարծուի թէ տէրն է ընտկեան, որուն բոլոր բարիքները անոր օգուտին ծառայելու համար միայն եղած են: Անյագ մարդը ասով չգոհացաւ. մարդակեղրուն յղացումը վերացուց դուրս երկրագունդէն, ամբողջ տիեզերքը ընդգրկելու համար և ստեղծուեցաւ աշխարհակեղրուն յղացումը [conception géocentrique]: Այլ մարդը ոչ միայն տէրն էր երկրի գունդին, այլ ամբողջ ստեղծագործութեան կեդրոնն էր երկիրը, որուն շուրջը կը դառնային Արեւը և Լուսինը և բոլոր լուսասփերը: Սարուսիկ փորձառականութեան և ընտկան կառուցողական զգացումներու վրայ հիմնուած այդ գրոթիւնները ընտկան է որ տեղի պիտի տային գիտութիւններու առաջ ցիմութեան առջև և ճշմարտութիւնը պիտի յայտնուէր «մերկապարանոց» Կոպերնիկոսի մը կամ Կալիլէոսի մը, Լամարքի մը կամ Տարուլինի մը հետազոտութիւններուն առջև: Մարդկային միտքը կաշկանդող հարց մը՝ զայն կը վարէր միշտ դէպի աւելի՛ լոյսը. սակայն ամէն ասիթով անճշմարտանման արձագանգներ միայն կը լսէր խաւարին մէջէն: Բնական է որ՝ փիլիսոփան կամ գիտունը հարցներ թէ ո՞րքիչ կու գար ինք և կամ թէ ո՞ր էր: Յոնիացի փիլիսոփաներէն Թալէս Միլէթցին [640-550] որմէ կը սկսի ծանօթ փիլիսոփայութեան պատմութիւնը, տեսանելի և անտեսանելի աշխարհներու ծագումը ջուրով բացատրել փորձեց: Անոր տեսութիւնով. «Ամէն բանի սկիզբը ջուրն է, ամէն բան ջուրէ առաջ կու գայ և ջուրի կը փոխուի, որովհետեւ ամէն բաներու սերմը և սնունդը խոնաւ է, և խոնաւութիւնն է ընդհանրապէս կենսատու և կենսունակ տարրը աշխարհի մէջ»: Անա քայլ մը դէպի միապաշտութիւն [monisme]: Թողէսի յաջորդներէն ու աշակերտներէն շատեր մէյմէկնոր յղացումներ մէջտեղ նետած են, որոնք դարերով ձեւուած ու կուտած են և որոնց մէջ որոշ կերպով կը տեսնուին դարուս փիլիսոփայութեան ու գիտութեան սկզբունքներուն ուրուագիծերը քիչ կամ շատ կոշտ կերպով ներկայացուած: Եւ երբ այսօր 20-րդ դարը լոյսի և գիտութեան դար կը կոչենք ու պատուաւոր տեղ մը կու տանք անոր դարերու պատմութեան մէջ, միանգամայն սրբագործած կ'ըլլանք անոր նախնիթացները, որովհետեւ անիկա հարազատն է նախորդներուն և նախորդներուն մէջ ցանուած սերմնէ:

[Յաջորդով]

Ղ.Ս.Ն.Ս.Ս.Ս.Ս.Ս.Ս.

ՅԱՐՈՒՅԻՒՆ ՄՐՄԸՐԵԱՆ

Ե Ի

ԻՐ ՆՈՐ ԵՐԿԸ

Թրքահայ ներկայ գրականութեան մէջ հի-
նարէն՝ անխնջ աշխատող մըն է Յ. Մրմըր-
եան : Ամէն տարի յաջորդաբար մեզի տա-
լու երկ մը ունի, ամէն անգամ փտանկեցնե-
լով և հիացնելով իր սուղանդին տոիւն և
պրպտող յատուածեանը վրայ և փոխադրելով,
ապրեցնելով մեզ՝ նոր սերունդին համար ան-
ձանթ անցեալ ժամանակամիջոցներու, օրե-
րու մէջ, ցուցադրելով մանրակրկիտ, յուժկալ
բայց պատկերատ վրձինով նկարելով անձերը,
մեծ դէմքերը, իմացական անցքերը նախորդ
սերունդին : Մրմըրեանի գործը, գրապատ-
մական իր ամբողջութեան մէջ՝ երևոյթ մը
կրնայ համարուիլ : Պատկառելի գրագէտը
քանի մը հազուագիւտ գրողներու հետ
առանձին կը մնայ գրապատմական ճիւղ մը
մշակող, և մենք առիթը կ'ունենանք հիանա-
լու իր քննախոյզ ոգիին և երկերուն վրայ՝
որոնց ոճը կը մրցի միսմիքական ներշնչումին
հետ, և ղեպքերը՝ իրենց ուրուագիծերով
համառօտ՝ կ'ըլլան ցցաքանդակներ, անցեալ
գրական իրողարձուածիւններուն ճշմարիտ վե-
րապրումները : Հակառակ գրագէտին գործե-
րուն այսպիսի արժանաւոր հանգամանքին,
Մրմըրեանի վրայ քիչ անգամ գրուած է,
քիչ անգամ խօսուած է անոր արժանիքնե-
րուն՝ ինչպէս թերուածիւններուն մասին : Մի-
սաքեան քերթող պատուելիին գրական կեն-
սագրականէն ետքը՝ անա ստուար գործ մըն
ալ՝ Տէրոյնց հակային վրայ, Տասնէն յիննե-
րորդ Գար եւ Յովնաննէս Պրասպի Տերո-
յնց : Սկսելէ առաջ գործին և Տէրոյնցի
վրայ վերլուծումի մը, յետակ մը վարանոտ
սարսուռ կ'ունենամք Տէրոյնց և Մրմըրեան .
ի՞նչպէս խօսիլ հնազոյնի մը և նորիս շառա-
գունող հինի մը վրայ, այդ երկու mystique
հոգիներուն, հոգեպէս, կրօնական գաղափար-
ներու, պարզ կեանքի, ապրելու կերպերով
իրարու հետ հանգիտացող, հոգեանս [vision-
naire] հոգիներու վրայ : Մրմըրեան ազնուա-
կան, տոնմիկ սերունդի մը շատաւիցն է և
ստիկ է կը ծնին թերեւս իր հակումը, նախա-

սիրութիւնները անցեալի գրուածներուն,
ամիրայական պերճ օրերու քննախոյզի իր փա-
փարները : Ներկային գրական-ընկերական
երևոյթներու երեւութապէս անտարբեր մը՝
Մրմըրեան կը սուզի, ակնարկը կ'երկարէ
անցնող մէկ երկու դարերու մեր համայնքին
կեանքին վրայ : Կ'ուրուագրէ դէմքերը հին
չոչերու, Դասական միտքին ամբարտա պատ-
ուարներէն ներս կը մտնէ, անոր գաղանդի-
ները լուսաւորելու իր ձով : Հին ճարտարու-
թեան նմուշները կը նախընտրէ, կ'օւն
ամուր, անքակտելի, հոգ չէ թէ անտր ըլլան
անպատճոյճ, անզարդ : Հեղինակին հոգին չսի-
րեր շրջապայիլ նկարագրէ, յարգարուն,
զուարթ ոճով, յոնիական սխեմով, գրուա-
գաւոր յիշատակարաններու, կերտումներու
մէջ : Երուսաղէմ կամ սյուր, կամ գուստիկ
տանարի մը նախագաւիթը՝ անպատճոյճ, մեքի,
կամարաւոր՝ կ'արձնեցնէ Մրմըրեանի մէջ Ան-
հունին գաղափարը և ճերագրել կու տայ պիտ-
փանքով, պարզ հուստարթով, սրտի չսխիսի
կրնար ընել ազդեցութիւն իր վրայ՝ նկարա-
զարդ սրտն մը՝ արուեստի բոլոր ճարտարու-
թիւններով յարգարուած : Ասանք անվիճելի
նախասիրութիւններ են : Մրմըրեանի գործը՝
քրտնածոր աշխատութեան մը, երկարատեւ
պրպտումի մը, ճիգի մը, նուրբ խուզար-
կումի մը արդիւնք է : Այդ գործին արժանիքը
կը կրկնապատկուի անով որ՝ պատմական աղ-
բիւրները այնչտօի քիչ են մեր մէջ և առան-
գութիւնները միգապատ, կամ կամայական
յաւելումներու, յապաւումներու ենթարկուած :
Ուրեմն ի՞նչպէս միաւորել անչառ, յանախ
զիրար հակասող առանգութիւնները, կամ
հազուագիւտ ժամանակագրութիւնները : Մր-
մըրեան այդ գաղանիքը լուծած ըլլալ կը թուի
իր երկերով : Միայն սա կարելի է ըսել թէ՛
ամէնէն աւելի իր ուխտագնացութիւններէն
կ'օգտուի Աշխուշիս յերուսաղէմ սրանչելի
զիրքին հեղինակը : Վանքերու մատենագր-
արանները իրեն շատ բան խօսած են քան մա-
միկները : Զօհրապ կ'ըսէ՝ Մրմըրեանի մա-
սին գրած գեղեցիկ իր տողերուն մէջ. «Պէտք
է նախնական պատարասութիւն մը Մրմըր-
եանի գործերուն թախանցելու համար» : Իրա-
ւունք ունի : Մրմըրեան ազնուագիւտական
զրոյ մըն է, անհասկնալի դատնալու իր պատ-
ճառները, խորհուրդները ունի, որոնք սու-

կայն շատ պարզ կ'ըլլան , երբ անգամ սը
 ընծեցողը թափանցէ հեղինակին կեանքին ,
 անոր գաղափարներուն : Նոյնը պէտք է ըսել
 Պրուսացի Տէրոյնցի համար : Մրմըբեանի
 ներկայ գործը լուսազոյն ըմբռնելու համար ,
 ներկայած հերոսին մասին ունեցած նախասի-
 բուած ինններուն , հիացումներուն պատճառը
 լուսազոյն կերպով հասկնալու համար՝ գոնէ
 Երեւակի և Ջոնայի թիւեր պէտք է թղթա-
 տել : Տէրոյնցի Պատուելին , դարու մը մօտ
 ազգայ այդ ծովածառայ հմուտ իննով օժ-
 տուած Հայը Մրմըբեանով կ'անմահանայ : Հե-
 ղինակը իր մուտքը կ'ընէ երկիւզած , Հնդ-
 կական կիտաղոյ , հսկայ տաճարի մը դուռէն
 ներս կը մտնէ Մրմըբեան ուխտաւորի մը
 զեղեկոտ , սարսառտ գոծոնակութիւնով : Կը
 պատմէ ներսնձնական , զեղազէտ զրպի մը
 ճիւղնութիւնով իր մանկութեան յիշատակները :
 Տէրոյնցով զբաղուող իր միտքը , շտացող
 թոյններով կը փոխադրուի անցեալին մէջ , ուր
 կ'ապրէր Երեւակի խորագիրը : Հետզհետէ
 1801-1838ի խնայական անցքերը կը պատ-
 կերացնէ Մրմըբեան : Պրուսացի Պատուելին
 ծնունդին [1801 օգոստ. 7] ակնատես կ'ըլ-
 լանք , ինչպէս առաջելական դրուագի մը :
 Պրուսացիներու կենցաղին և նկարագիրին մէկ
 ուրուագիրը կ'ունենանք : Պոռոս Արքեպիսկո-
 պոս Գարագոչեանի բարեգործութիւնները ,
 խիստ , ներսնձն ստորի կեանքը կը թաւալի
 իր զանազան դրուագներով : 1817ին կը գտ-
 նենք Տէրոյնցը նոյն Եպիսկոպոսին հետ՝ Ար-
 մաշի մէջ , ուր իր սեաննելու փափաքները
 կրնայ գոհացնել : Կրկին Պրուսա է Տէրոյնց ,
 Ետքէն Պոլիս՝ ուր չմտար : 1830ին վերջնա-
 կանապէս Պոլիս կը հաստատուի : Հայերու
 և Հոռմէական Հայերու պայքարները տխուր
 ստուեր մը կը ձգեն ժամանակին վրայ , ինչ-
 պէս պժգալի յիշատակ մը ազագային մէջ :
 Տէրոյնց այդ կրօնական պայքարներուն մէջ
 է : 1836ին իբր փիլիսոփա արդէն Պրուսացիին
 անունը կը թռչի բերնէ բերան , մինչ մարդն
 է որ կը կազմուի կ'ըլլայ այդ կատարել ,
 գրագէտ և հեղինակին իսկ խօսքերով . «Գրա-
 գէտ մըն էր ինք , բայց գրագէտ մը ո՛չ ար-
 զի և ո՛չ ալ իր ժամանակին Տիտրով . իր
 առած վանական նախակրթութիւնը իր օրի-
 նափակ վարքն ու լուրջ մտաեաններու ըն-
 թերքանութիւնը , կազմած էին զինքը աւելի

սիրտի և հոգիի քան միտքի գրագէտ մը ,
 արեւելեան հին խմտատախրութեամբ կրօնա-
 տերեւ գրագէտ մը» : Հոս կը վերջանայ
 Մրմըբեանի գծած ժամանակագրական առա-
 ջին շրջանը : Երկրորդ շրջան մը կը սկսի :
 1838-1860 [Բ. Գլուխ] քաղաքակիրթ հոյ մը
 Եւրոպական կը սկսի բերել իր նորութիւնները
 մեր համայնքին կեանքին մէջ : Ամերսներու
 զէմ կը սկսին խլրախ արհեստաւոր դասա-
 կարգերը : Գաղափարական նշանաւոր
 օրբանի մը ծնունդին , փակուածին , բացումին
 և վերջնական օրհոտին ներկայ կ'ըլլանք :
 Տէրոյնց հոս բեմ մը ունի : Ճեմարանին
 փակուելէն ետքը Տէրոյնց զիրբեր կը հրա-
 տարակէ : 1846ին կը հիմնուի Պոլիսի առա-
 ջին թերթը : 1850ին մինակը կը հրատարակէ
 զայն Տէրոյնց Պատուելին , Հումի և Հայ
 եկեղեցիին միջև համաձայնութեան մը զոյս-
 ցումին կ'աշխատուի 1848ին , անօգուտ , վայ-
 րապար . Ֆերիէտի Կարախանլին միջոցով : Տէ-
 րոյնց այդ միջոցին առիթը կ'ունենայ իր
 հմուտ առաւուածարանի տխուրը արդարաց-
 նելու : Կարապետ Վարդ . Շահնագարեան կը
 ներկայանայ իբր սուուզ մուշեանդութեան
 այդ շրջանին մէջ , սոցորուած եկեղեցական
 լայնախոս սկզբունքներով : Պայքարները կը
 սկսին Պրուսացի Պատուելին և Վարդապե-
 տին միջև : Իմացական նոր շրջան մը , մտա-
 տարական նոր հորիզոններ կը բացուին : Մասին
 կը հրատարակուի (1852 փետր. 2) : Գրագէտ-
 ներէն Նորերու և Հիներու պայքարը , ինչպէս
 ամէն տեղ , կը վերանորոգուի : Նոր թերթը
 իր երիտասարդ աշխատակիցներով զրական
 վէճեր կ'ունենայ Տէրոյնցի հետ , որուն նոր
 ասպարէզ կը բացուի : 1855ին Ջոնայը կը
 հրատարակէ Պատուելին , հայագիր տանկա-
 բարբառ : 1857 ին Ջոնայը Երեւակի կը
 փոխուի , որ հայ լեզուով կը սկսի հրատա-
 րակուի : Հոս կը սկսի Տէրոյնցի կեանքին
 ամէնէն փայլուն , աշքառու շրջանը :
 Գ. Գլուխին մէջ [1860-1888] նորանոր
 երեւոյթներու ակնատես կ'ըլլանք , Երու-
 սաղէմի Պատրիարքին ընտրական խնդիրնե-
 բուն : Թաւաքաններու և զարգացածներու
 վէճերը կը շարունակուին անընդհատ , միշտ
 կտրովով , անընկճելի թնկով : Տէրոյնց
 պատմէ մը , իմացական ամէն նոր ոգի կը
 մերթէ , կը ձայլէ Նորերը , անոնց օտարնե-

րէ առած մտար սովորած իննները կ'ենթարկէ իր արամբարանու ծանարարութիւններուն, փոխարէնն ալ ընդունելով, զրեծէ ատուելով քան զնաշատուելով : Բողոքակալնու ծանար Տէրոյնցի bête noireն է : Ամէն առիթ յարմար կը նկատէ Պատուելին՝ զայն հարուածելու համար. կը հրատարակասուէ, կը վիճի, կը գրէ անոր դէմ : 1866 ին կը զաղբեցնէ Պատուելին Երեւալի հրատարակութիւնը : Կրկին կրօնական վէճեր, անարեւակահանուծեան Պապին : Տէրոյնց կը գրէ հռչակաւոր ճիշտախոսեցնէրը՝ Հոռիի դէմ : 1868-1871 կ'աշխատի այդ գործին համար : Մահը կը հասնի ձերբակալ Պատուելին վրայ 1888 յունիս 24 ին : Եղիա Տէմիրճիպաշևանի մէկ նամակով կը վերջանայ կենսարարութիւնը Պրուսացի Պատուելին և իր ժամանակի անցրեալուն շարքը կը պաղբի :

Տեսակ մը բաւիդ, ուրկէ սակայն յաջող կերպով մեզ դուրս կը հանէ հեղինակը : Բողոք այդ անցեալը՝ ուրկէ մարդ կը մանէ ներս շուարուն, ներկայ կ'ըլլայ, հոն կատարուող կեանքի զրուագներուն, երեւոյթներուն, լոյսի և մռմի մէջ տաաանող խիղճերուն զարթնումին : Ալեկոս, կասկածոտ, հնաբոյր հոգիներու, իմացական մշակումներու համար երազողներու զատակարգի մը կը հանդիպելիք : Տեսակ մը խմբում կայ ժիւրդ զարու այդ սիկիզբին և միջինքին մէջ՝ վերածնունդ մը միտքի, զգացումի, գրականութեան և կեանքի այդ բողոք յորդ ելեւէջներուն, մակընծացութեան, տեղատուութեան մէջ՝ Տէրոյնցի պարթև հասակը կայ՝ զիմարդող իմացական նոր ոգիին, հակակրօնութեան, հակակրօնութեան : Մըմընեան կրցած է շատ լոյս գնել և յստակ ընել բոլոր սասնը :

Իրիքին երկրորդ մասը կը սկսի Մըմընեան նուրբ զննութիւններով, անկողնակալ ըլլալու ջանքով կը ձգտի Չամուրճեան Պատուելին հոգեբանութեան շուրջը դեզերիլ : Այս զարմանալի, պատկասելի, խորհրդաւոր հոգիին երեսակները պարզել, յստակել ներկայի սերունդին : Մըմընեան յաջող ելած է իր վերլուծումին մէջ : Եւ իբրև, ի՞նչ առեղծուածային հոգի, այդ Յովհաննէս Տէր կապուեանցի Պրուսացի Պատուելին, մականուանեալն Չամուրճի : Տեսակ մը Pogge, տեսակ մը Giovanni Aurispa, տեսակ մը

Valla կամ Erasme՝ իր հետազոտման աստիճանովը միայն համեմատելի խաղախոս և եւրոպեան վերածնունդի ներթուրներուն [érudit] հետ : Պէտք է Զոնալի էջերը պրպտել, պէտք է Երեւալի մէջ թախտիլ, տեսնելու համար զարգացումի աստիճանը, ծովածուալ, անբացատրելի, հուժկու խաղաթիւնով մտաւորական պաշարը Պրուսացիին : Ակտելով հին յունական ինսաստելիներէն մինչև Միջին Դարու scolastiqueները, մինչև Ռուս, Մոնթէսքիէօ, Վօլթէս, Բոնոյիպ, մինչև Լայպնից, Բոնն, Բուզէն, Շէլլինք, Հէկէլ՝ վերածնունդ իւրացուցած է : Պատուելին անողորբ ընթերցասիրութենէն նոյն իսկ չէն կրցած ճողոպրել յետին պատուելիներու գործերը : Մըմընեան անոր վերածնունդ զիրբերուն թիւը 6.7000ի առաւելակալն թիւին կը բարձրացնէ : Տէրոյնց ամէն առիթի՝ մէջ կը բերէ օրինակներ մեզի համար անձանած հեղինակներէ : Կը վիճի միշտ, կը ըննդատէ Ռուսոն, Վօլթէսը, Ռընանը, անոնց հայեցողութիւնները թերի կը գտնէ . ամէն լայն սկզբունք իրեն համար խոտելի է. միայն մէկ ապահով ձամբայ գիտէ . ուղղափառ հաւատքի ուղին է ան, ուրկէ կ'առաջարկէ ընթանալ : Հինը նուիրական է իրեն համար և հինին մէջ միայն առաքելական կրօնականը արժէք ունի : Բիջ մը կը զնահատէ Պատուելին համար Արիստոտէլը ամբարտաւան իմաստասէր մըն է, որովհետեւ անհաւատութեան կը ձգտի իր Métaphisiqueով : «Ռընան Յուզա մըն է, կ'ըսէ Եթէ Յուզա գրամը համար ուրացաւ Յիսուսը, Ռընան փառքի համար կ'ուրանայ անոր աստուածութիւնը» : Կրօնքի ճամբով, շատ փաստերով կ'ընդդիմարանէ : Տրամարանութիւնը, անողորբ, Տիցիմ տրամարանութիւնը՝ Տէրոյնց իր հաւատքէն, կրօնական գիտութիւններու պաշարէն միայն կը հանէ : Ի՞նչ պակաս գիտական միտքի՝ այդ Պատուելին ըով : Դարերու հայ մոլեռանդութիւնը միացուած, կուտակուած, պարպուած է Տէրոյնցի մէջ .

ՏԻԳՐԱՆ ԶԷՕԿԻՒՐԵԱՆ

[Յաջորդով]

ԳՐԱԿԱՆ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒՅԻՒՆ

Աս ան իմաստասէրն է, զոր ամէն մարդ կը ճանչնայ: Իմաստասէր-Սովետաւը, ե՞ծէ կը հաճիր: Մէկ ձեռքովը չորս հինգ հոտ պատի օրացոյցներ բռնած, միւսով գուռայիշէ յը՝ կը թափառի հոս ու հոն: Պօհեմ մը՝ իր տպրելակերպին մէջ, Ամառը յարողոց կը հագնի, իսկ ձմեռը առանց վերարկուի կը պտըտի: Անոր համար որ քննադատութեան հուրը զինքը կը սոչորէ ցուրտին, և ամառուան տար օրերուն . . . կը մտի: Մտքորուն աչքերով, անխնամ վրայ-գլուխով, անազնադրորդ գանձիով մը, Թափաստէրի տխար մը՝ որուն ա՛լ զիտէք թէ ի՞նչ բան կը պակտի տոլորական արարածներէն տարբերելու համար: Միամիտ է երեք տարեկան աղու մը պէս և փառասէր յիտուն ակնյիշի չափի Օրամերթերու անկոչ աշխատակիցն է. և պարբերականներու քննադատը: Մեռնիւնի Հրատարակչական ոտանաւորի հաւարածայ մը պիտի հրատարակէ իրմէ . . . Սոսա Պէտնտի՝ առաջաբանովը: Տաղանդ ունի, կարող զիտէ, զիտական զիրքեր զոց ըրած է, Չրաքեանը ճանչցած է, չծիտեր և վերջապէս կը հեղինակէ. ամէն մարդ զինքը կը ճանչնայ, զոց ըրած է իր սոսնաւորի զլուխ-գործոցները: Բոլոր զրագէտներուն կ'այցելէ, թէեւ ո՛չ մէկուն հետ բարեկամ եղած ըլլայ: Կը բաւէ որ հրատարակած զիրքէզ օրինակ մը չնուիրեն իրեն, անո՛ր կը սխի իր թունալից ակնարկութիւնները, միմիայն իր կողմէ հասկցուած քննադատութիւնները: Ատոր հետ մէկտեղ, ինչպէս ըսի, տաղանդի ահագին dose մը ունի անիկա իր ուղեղին «գոնաւոր» ծալքերուն մէջ:

Անգամ մը իր բանաստեղծ բարեկամներէն մէկուն կ'այցելէ: Երկար բարակ տեսակցութենէ մը ետքը, կը գանգատի օրուան գրականութենէն և կը յարէ որ ճշմարիտ բանաստեղծ չունինք մենք:

- Այո՛, Լաճեան, կ'ըսէ միւսը, մենք բանաստեղծ չունինք, միտակ . . .
- Միտակ . . .
- Միտակ զո՛րք կար . . .
- Ուրախ եմ որ արժանիքիս բարձր կարեւորութիւնը գնահատել զիտէք: Ուրեմն մեր այս անհատական բարեկամութեան յիշատակը

կին, à l'improviste զգուշիկ ու տարրակ բանաստեղծութիւն մը պիտի գրեմ, մտախոս մը տուէք:

Ու մտախոսը սունելով մեծն Լաճեան կը կը սխի գրել:

Բ Ո Ւ Ն

Միքէ արձագանգ ունի՞ իր նուագ, եւ իր յանգեւունի սխաւքիւնն հնչուն կը հարցաւորէ՞ սառ սարածութիւնն:

Մինչ քու մէկ շիրով կանանչնայ խարտիկ: Գիչ մը կը կենայ հոս, շունչ կ'առնէ: Գլուխը կը բերէ, աչքերը զէպի ձեղունը կը սեւեւեւէ, կը խորհի, բայց յանկարծ Մուսան կ'երգէ Լաճեանի զրիչին ծայրը:

Բա՛ւ, եք ի՞՞մ: Մերոզն ալ եղ պէս, Մեսնայ, սգոյն, հաւաչեալ մի լա՛յն, Իր մեծ Մեր իր մէջ մաքի պիտի միայն, եւ շարժն ամէն շարժ պիտի լը՛ վէս:

Բանաստեղծը, որուն ներկայութեանը այս սոսնաւորը գրած էր Լաճեան, քիչ մը կը զարմանայ:

—Ինչպէ՞ս ալ կրցար գրել, կեցցէ՛:

—Չինցուցի զեւ. պակասաւոր տուն մըն ալ կայ:

Ոչ մէկ բան նանչնայ պիտի իր հուսկ հեծ, Միայն վառ աչերն բսն պիտի ցած, Անհունից հագօր սեպիլէն ձմուռ, Միայն փոս աչերն, այս բառը, սիրե՛ց:

Կը բաժնուի բանաստեղծէն, և իր ուրիշ մէկ բարեկամը տեսնելու կ'երթայ այս անգամ:

Օրուան խոսակցութենէն ետքը, Պ. Լաճեան թուղծ մը կ'առնէ ձեռքը ու գրել կը սխի:

—Տե՛ս, բարեկամս, կ'ըսէ, միտքս մէկէն ի մէկ յանկուցիչ նիւթ մը ինկաւ բանաստեղծելու . . .

—Ի՞նչ նիւթ:

—Բո՛ւն:

—Գրե՛ նայիմ:

Ու Լաճեան բառերը իրարու ետեւէ կը շարէ:

Միքէ արձագանգ ունի՞ իր նուագ, եւ իր յանգեւունի սխաւքիւնն հնչուն [էն.]

—Կը շնորհաւորեմ տաղանդը, ո՛չ մէկը մեր նորահաս քերթողներէն և հին բանաստեղծներէն այսչափ զիրութիւնով սոսնաւոր կրցած է գրել:

Պ. Լաճեան ան օրը չորս հինգ բարե-
գրաներու այցելութեան կ'երթայ : վերջապէս
իրիկուան կողմ շարժամանակի մը խմբագ-
րութեանը կ'այցելէ : Գրական հարցերու և
ուրիշ շատ մը նորոթումներու վրայ խօսելէ
ենքը՝ Լաճեան կը յարէ խմբագրողներին .

—Հաճեցէ՛ք ճերմակ թուղթ մը և սև մա-
տիտ մը տալ . երէք տունով ոտանաւոր մը
իկկաւ միտնա, պիտի գրեմ, բայց շո՛ւտ,
միտքէս չեկէ . . . : Թուղթը կ'առնէ և ան-
կիւն մը կը բաշտի : Խմբագրողները երկիւ-
զածօրէն կը հետևի բանաստեղծին վերա-
ցումը շարժութեանը :

Գլուխը ձեռքերուն մէջ կ'առնէ pour la
forme, ճիգ մը կ'ընէ, յետոյ գրել կը սկսի
մեր . . . ստիկետը .

Բ Ո Ւ Ն

Միթէ արձագանգ ունի՞ր հուսոյ,
եւ իր յանգեալն ինքուրեւն հնչումն .

Երբեմն կանգ կ'առնէ, բաւեր էր փնտռէ,
յանգ մը կը փոխէ, մատախն ծայրը բերա-
նը կը տանի, կը հաղայ ու է՛ն ետքը նո-
րէն կը շարունակէ ոտանաւորը, զոր վեր-
ջայնէրու համար ա՛յնչտի ատենի պէտք չու-
նէնար սակայն :

—Այս ոտանաւորը հիմա՞կ գրեցիր, Լաճ-
եան, կ'ըսէ խմբագրողները :

Կը տարակուսի՞ք . յետոյ չտեսնո՞ք, մո-
տախն ալ գո՛ւք սուրբ, թուղթն ալ . . .
մանաւանդ որ դուք գլխու վրայ կեցած էիք :

—Իրա՞ւ կ'ըսէք որ հիմակ գրեցիր . . .

—Բայց կը գոյրմանա՞ք այդչափ . . .
ասոնք բան մը չեն ինձի համար. բերձուած-
ներէս շատերը ասանկ գրած եմ, ասիկա
առաջինը չէ՛ . . .

Խմբագրողները դարակէն թուղթի կողմ մը
հանելով կը ներկայացնէ ներշնչուած բանաս-
տեղծին .

—Աս գիրը կը ճանչնա՞ք :

—Այո՛ . . . հէ՞ . . . ի՞նչ . . . ո՞վ է . . .

Կը շիտի, չկրնար խօսելը շարունակել :

—Հապա կ'ըսէիք որ հիմա գրեցիր այս
ոտանաւորը . . .

—Ան ուրիշ է . . . ա՛յսինքն . . . տիե-
զերական . . . այսինքն խորհրդագրական . . .

Բառ առ բառ միեւնոյն բանաստեղծու-
թիւնն էր, զոր գրած էր չորս հինգ անգամ,

չորս հինգ բարեկամներու առջևը, և որոնց-
մէ մէկը ժամուկէս տառչ եկած պատմած էր
խմբագրողներին այս Բալին նշանաւոր որտե-
մութիւնը, ոտանաւորն ալ հրատարակութեան
յանձնելով :

✱

Ուրիշ օր մը, մեր քննադատ բանաս-
տեղծ Պ. Լաճեան խոնկիւն վրայ տաղ մը կը
յօրինէ : Եւ այդ ոտանաւորին չափազանց
հաւանելով, կը զիտէ իր երածիշտ ծանօթնե-
րէն մէկուն, խնդրելով որ խոնկիւն եղանակ
մը յարմարցնէ : Երածիշտը խօսք կու տայ :

Ուժը օր ետքը կը ներկայանայ Լաճեան,
և արդիւնքը կը խնդրէ :

—Ա՛ն աստիճան յաջողեցաւ եղանակը և
յարմարեցաւ քերթուածիդ որ, կ'ըսէ երա-
ճիշտը, զարկած ատենա խոնկիւն հոտը ան-
գամ կը զգացուի կոր, ինչպէս վտտան եմ
Թէ դուն ալ պիտի զգաս հիմա :

Կը խեղաչեղի բանաստեղծը այս յայտ-
նութենէն և ինքզինքէն կ'ելլայ : կ'ուրա-
խանայ, կը զինովնայ :

—Չալէ՛ս անհեմ սա խոնկիւն, կ'աղերտէ
երածիշտին :

Այս վերջինը դաշնակիւն առջև կ'անցնի
ու կը սկսի նուագել :

Աչքերը գոց, ձեռքերը օդին մէջ, ամ-
բողջ անձը երածիշտութեան մէջ ընկուզած,
կ'արբշտի, կը վերանայ, կը խանդավառուի,
կը հնարուի :

—Աղուոր ոտանաւորիդ աղուոր եղանակ
մը յօրինեցի, անանկ չէ՞, կ'ըսէ երածիշտը
եւ ա՛յնչտի յաջողուցաւ արտայայտուած է
զգացումը որ խոնկիւն հոտը իսկ անս կը
զգացուի կոր . . . կը զգաս . . .

—Իրա՛ւ ես . . . հիմանալի է . սրա՞նն
է յաջողութիւնը . ե՞ս որ գրած եմ զայն .
Թէ դո՛ւն որ անոր եղանակ մը յօրինած ես :

—Բնականաբար քեզի, բարեկամն :

—Իրա՛ւ ես . . . հիմանալի է . յայտ-
նապէս կը հետեւցուի Թէ՛ ոտանաւորներու
զուտ զգայականութեն այսինքն իրենց ամէնէն
սիրուն, հո՛ւմ, անիմատա, իրենց ամէնէն
ապրեալային ուղղակիութեամբը կը ներգոր-
ծեն բոլորեւն վրայ . անհատականութեան
սակեշտութիւն ու ընդլիմակաց բոյրն է սա . . .
հիմանալի է :

Եւ իր յափշտակութեան խորքցած նայ-
ուածքները շուրջը կը պտտայնէ :

Սենեակին մէջ խոնկի հոտը հետզհետէ կը սարսածուէր ու ձուրի անգերը կը պտուս-բէին :

[Երբ սկսիմ գարնել , ըսած էր սուս-ուրնէ երամիշտը իր բրոշը, փտարանին մէջ եկուր բիչ մը խոնկ նետէ] :

Բայց Լուսնան, առանց անցած դարձածէն տեղեկութիւն ունենալու , և սուսնց ո՛ր և է բանէ մըն ալ կասկածելու , շարունակ կը կրկնէր .

—Անգուզական է իրա՛ւ որ . . . այս-չափ յաշտութիւն միտքէս չէի անցըներ . Խնակիս հոտը իսկ կու գայ կոր . . .

ՏԻՐԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ

Շոր Թերմի մը ծնունդը հրճուեցուցիչ է միշտ: Իզմիրեան Արշալոյս օրամբերմը, վերջերս բարբեց իր եռամեայ շրջանը, կանտ-նատը և յաշտ հրատարակութեամբ մը: Արշալոյս օրէ օր գեղեցիկ յաշտութիւններ կ'ունենայ և կը փնտռուի ամէն կողմէ, իր պէսպիսուն բովանդակութեան և գաւառական ինքնատիպ բարբու հրատարակութեամբ: Տնօրէ-նութեանը տակ իր արտոնարարոջ՝ Բարսեղ Էֆ. Քէշիշեանի, — որ Թերմը առաջացնելու և զարգանցնելու համար ջանք չինուցիր, — և աշխատակցութեամբ իր խմբագիրներուն Տէր և Տիկին Վահան Թօշիկեանի, կը ցան-կանք փայլուն առաջադէմ մը, յաշտութեան մտղմտքներով:

§ Կախարդ շարձ իրիկուն, Բերաի Սօ-չիէթա Օրբերաիս Իմալխանի սրանին մէջ, յաշտպալէս տեղի ունեցաւ «Պալ Սիւրբիզ» ընտանեկան պարահանդէսը, առաջնորդու-թիւնով ծանօթ պարի ռուտցիչ Խաչիկ Էֆ. Խաչատուրեանի և մասնակցութեամբ երկսեռ ընտրուած հանդիսականներու: Մեծ ոգեւո-րութեամբ պարերը տեսցին մինչեւ ստուռ, օրոնց կ'ընկերակցէր խաղական ընտիր նուագախումբ մը: Խաչատուրեան Էֆ. ի՛ր իրեն յատուկ ձեռնաստեղծութեամբ վարած այս տարեկան պարահանդէսները՝ եղանակին նո-րոյմը կ'ըլլան և կը փնտռուին հաճոյքով: Երկրորդ տարուան այս պարահանդէսը սպասել կու տայ զալ տարուանը:

§ Հասցէի սխալով մը՝ Տիկին Զապէլ Եսայեանի յօրուածը որ կանուխ գրկուած էր մեզ, այս օրեր միայն կրցանք ստանալ և կը հրատարակենք զայն ներկայ Թիւով:

Սիրական բարեկամս ու բնկերիս ողբացեալ Երեսուսաց Վարդա-պետին՝ Կարօնի՝ յիշատակին «ցեա մահու» մեծարանք մը բլլայ՝ հրատարակութիւնը իր հեծեւեալ մեղանայնոս բաժանակցութեան, զոր այսօր բազմաբնու մէջէն կը զգենք թարութեամբ , և զոր ժա-մանակէն չէի հրատարակած՝ առ-ուեսի և արտայայտութեան այն բերիին համար՝ որով գրուած է Կերուածը: Տարաբաղ Վար-դապետը ահար մէջ զարմանալի նախագգացումը կ'ունենայ իր մահամեծ հակասագիրէն, մա-հարազձ այն տղերով որով կը վերջացնէ իր տաղը: Ա՜ջա՛ր՝ սխաւր դիպում ո՛ր կ'իրականու-նայ այսօր իր շարագեղ խճճը , իր «վեստար կեանք»ովը յանձ-նուած «նորին, ինչպէս կ'եր-ցու իր անթիպ մնացած ողբին մէջ , որուն հրատարակութիւնը անողոք խառնախառնութեան հեծեւեանով չսխաւ և չը՛ սխա-ներ ալ այսօր

Ե. Ա.

ԼՈՒՍԱԹԻՅԵՒ

Ի՛նչ իօրական Թախըրով կը մօտենաս լոյսին բով , Լուսամիջևու դու յիմար:

Կեանքդ մ'ըներ ցանուցիր , Լոյսի փայլուն ցանցին մէջ Օրերդ ըլլան Թող անշէջ :

Թոշախը երբ կը տեսնեմ՝ Գու-Թիթեանի խօլ վրեմ՝ Սարաու կ'զգամ անաբեկ , Լոյսը կ'ընէ բեզ ընկրեկ :

Ինչո՛ւ լոյսին դու փայլուն Սիրող ըլլաս Թաշտուն. Թոշախիդ բիւրբանդ Սրաիս ցու՛ տայ մինչ յատակ:

Եթէ Թոշախ կ'ուզես դու Որ զե՞ծ ջնջես Թեւերդ բու, Թոխր արագ դէպի վեր Օղերէն վեր դէպ՝ եթեր:

Բայց եթէ չհ'ս բամբուլը,
ձառագայթէն լուսայրը,
Եկուր իմ ցաւը ալ տար
Որ լոյսէն գայ շողահար :

Գու շող լոյսին սիրահար
Ես իմ կեանքէս վշտահար
Մահուան դիմենք այցելու,
Մարմիննիս տանք հողերու :

ԿՈՐԻՆՆ ԿՈՐԳ. ԵՅԱՅԵԱՆ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՃԲԱՆՍԱՒ ՄԻՋ

[ՈՒՇԱԳՐԱԻ ՏԵՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ]

Երբ մէկը, իրիկուն մը, Բարիզի ժողովրդային ընձեռցարաններէն մէկը մտնէ, — ժամն ձորլուն է զտղը, — զտրմայած կը մնայ այն պատկառոտ և ուսումնասէր լուծեան առջև, որ կը տիրէ սրահին մէջ: Հոն կը գտնուին ո՛չ միայն ուսանողներ՝ որոնք վարժուած են երկարատեւ ընձեռցումներու, այլև պաշտօնեաներ և ուսուցիչներ խի. բայց հոն կը նշմարուին նաև գործատրներ՝ որոնք օրն ի բուն ծանր գործիներ գործածած են և մարմնական դժուար աշխատութիւններով պարագած: Այս վերջինները կը հրապուրուին հնախոսական զիրքերէ, զխտական հարցերէ, որովհետև այդ մարդիկը աւելի՛ անյագ հետաքրքրութիւն մը ունին մտաւորականութեան նկատմամբ և տենդագին կերպով կը բաղձան աւելցնել իրենց ուսումի թեթեւ պաշարը և ուսանելու իրենց ուրախութեան մէջ՝ կը մտածան իրենց արհեստին յոգնութիւնները: Կարելի չէ մտածել առանց դատնութեան, թէ անոնք լուսագոյն զարգացում մը ստանալով՝ պիտի կրնային ծառայել զիտութեան հանրօգուտ դասին:

Գործաւորներ կան որոնք ճշմարիտ զիտականի մը յատկութիւնները և խմորը կը կրեն, յամառ խոզարկու և համբերազար աշխատող ըլլալով. և ցաւալի է որ՝ պէտք եղած նախապատրաստութիւնները չեն ունեցած գիտցոյին մէջ, զխտական ծանօթութիւններ ստանալու համար: Ըսել չենք ուզեր թէ գեղարուեստի կամ զիտութեան հետեւողներ

լուն թիւը անբուական է ձրանտաի մէջ: Ընդհակառակը, շա՛տ խի են, և թէ այս վերջիններէն շատեր լուսագոյն պիտի ընէին՝ հողային աշխատութեան վերադառնալով կամ հօրենական հաշտութեանին առջև անցնելով:

Մեր բովանդակ միջակորեար դասը, — կ'աւելցնէ Պ. Տոսլլօ, — ազատական սուպարէզներուն մէջ կը նետուի, և պէտք եղածէն աւելի բծիշի ունինք՝ առանց յամախորդի և կամ փոստարան՝ առանց դատի: Սա ըսել կ'ուզենք միայն որ, ձրանտաի գլոբոսական սրդի զրուծեան թերի ուղղութեանը պատգառով, ժողովուրդին զաւակներէն շատեր, չեն կրնար հետեւիլ իրենց նախասիրած ուսումներուն: Ինչպէս յայտնի է, երկու անակ կրթութիւն կայ, հայրնական կրթութիւն և երկրորդական կրթութիւն: Մեր նախակրթարանները կը յամայնի ժողովուրդին բոլոր զաւակները, ստանալով լաւ կրթութեան մը տարրերը և անգամ մը որ վիպականներն զբոսանեն՝ կրնան մտնել բարձրագոյն կամ մասնագիտական վարժարաններ: Հանրային կամ մասնաւոր վարչական պաշտօններու թեկնածուները երկրորդական պաշտօններու միայն կը կոչուին, իրերու սովորական ընմացքովը: Կը պատահի որ, նախակրթարանի շրջանուարաններէն շատեր վարչական պաշտօնի մը անցած և փոխաբերով իրենց պարագի ժամերը օգտակարագէս գործածել՝ baccalauréatի կը պատրաստուին. բայց որչա՛փ դժուարութիւններ, յամախ անյայթելի, յայտադրին նորութեանը պատճառով: Քիչ բացառութիւնով, սովորաբար ընկնող կը պահանջէ որ, նախակրթարանի շրջանը աւարտած պատանի մը իր կրթական այդ սանտոնագիծէն դուրս չելլէր յերկրորդական կրթութիւնը, ան որ մեր Լիւսէներուն ու Գոշեմներուն մէջ կը տրուի, կը հայժայժէ՝ ընդհակառակը՝ ամէն ազատական արուեստներու համար պէտք եղած ուսումնական և զխտական մթերքը: Եւ երբ մտածենք թէ՛ միջակորեար դասակարգն է [la bourgeoisie] որ իր զաւակները Լիւսէ կը զրկէ, բնականաբար պիտի հետեւցնենք թէ, անոնք միայն կրնան համարի ամէնէն բաղձալի պաշտօններուն և կարեւոր զիրքերու: Ռեքեմն, ֆրանսացի ժողովուրդին մէջ երբեք տարբեր դասակարգ կայ՝ կրթութեան անսակեակով:

Օրէնսդիրներ, հրատարակողներ, կրթական խնդիրով զբողոքներ՝ յանդիմանի մասնակիչ ըրած են այս խնդիրը: Կրթական նախարարութեան ելնառայցոյն պատրաստելը՝ Պ. Սիէկ, ինքն ալ պերճախօս լեզուով մը մասնանշեց աչ պարագան և Կարելի է ընել թէ, կառավարութիւնն ալ սկսած է խորհիլ այս բանին վրայ, և թոյլատրած է նախնական վարժարանի շրջանաւարտներ՝ շտրունակել իրենց գտատուութիւնները մինչև բարձրագոյն կրթութեան ստոիման, անոնց արտադրութեան սակ զրուած bourseերու [Ձրխարմի թոշակով] շնորհիւ, զորս կը վայելեն, և թէ յաջողին մրցումի բնութեան մէջ: Եւ սակայն այս վերջին նպատաւորութիւնուն մէջ նախնական կրթութիւն ստացոյները շատ անշան թիւ մը կը կազմեն և Ըսինք թէ, —մի մտնար որ Պ. Յիլլոն է խտողը, —պէտք է միտցնել նախնական և երկրորդական կրթութիւնները, թէ աղայ մը որ կը պատրաստի աղագոյնին մէջ երկրագործ, բժիշկ կամ փատարան ըլլալու, պէտք ունի կարգազրել և հաշուելու և Ամէն արդց համար միտնադոյն հիմ մը կայ՝ կարեւոր եղած կրթութեան և Անհրամեշտ է ուրեմն որ, թէ՛ նախնական և թէ՛ երկրորդական վարժարաններուն մէջ ուսուցումը նոյնը ըլլայ մինչև եւրոպայ, որպէսզի մեր հանրային դպրոցներու տարքը կարող ըլլան, սուանց ճիգի ընդունուիլ Լիւեհներուն մէջ և շարունակել իրենց կրթութիւնը մինչև ո՛ւր որ յարմար դատեն վարժարանին վարիչները և Հիմնադրութիւն կը անտունին արդէն անոր անհուն առաւելութիւնները: Յրանասի բարբ գաւակները, թէ յորվորական ծագում ունենան և թէ բարեկեցիկ գասակարգէ ըլլան, միևնոյն կրթութիւնը պիտի ստանան և նախնական կամ երկրորդականի խարութիւն զոյութիւն չպիտի ունենայ ալ: Միևակ, պիտի գտնուին տարք, որոնք բիչ կամ շատ երկար միևնոյն ճամբէն ընծացած պիտի ըլլան, սուանց նիւթական վիճակի խարութեան: Այս կրթական բարենորոգումը անհրամեշտ էր, ընկերային զանազան դասակարգերը հաստատարուէս նպատաւորել սուրբ համար անկէ: Հանրային կրթութեան ընդհանուր վերականգնութեան իր հաշակաւոր ծրագրերն մէջ՝ Բանտարէ կը նախադաշակէր

Թէ՛ օրին մէկը կրթութիւնը ճրի պիտի հուշակուի սակն դատակարգութեան համար կ'ազէր որ պետութիւնը թոշակ մը յատկացնէ ուշիմ պատանինբուն, գիտութիւններու, զեղարուեստներու և նոյն իսկ ճարտարարուեստներու և վաճառականութեան բարձրագոյն ուսումի հետեւելու համար և Բանտարէի այս բաղձանքը իրականացնելու ժամանակը հասած է և կ'եզրակացնէ Պ. Յիլլոն:

Ս. Լ. ՅԱ.

Մայր-Վարժարանի վերաշինութիւնը՝ որ խորնորակցութեան ստարկայ դարձած էր, դրական արդիւնքի մը յանգած է և Հանգուցեալ Յովհաննէս Է. թաշանճեան և Ա. Պաշայինէ Է. ի գնական, խոստացած էին իրենց բառիկն վերաշինել Մայր-Վարժարանը, եսով հազար ոսկիի ծախսով մը: Թաշանճեան Է. ի մահով խնդիրը պահ մը մոռցումեան պարած էր և նոյն իսկ վախ կար որ կէս ճամբուն մէջ մնար Հիմնական ուրախայի է որ հանգուցեալ Թաշանճեան Է. ի կինը և երկու գաւակները յօժարութիւն յայտնար են հանգուցեալին իշխատակին վճարել Մայր Վարժարանին վերաշինութեան ծախքին կէսը: Միւս կողմէ Է. թաշանճեան Է. ի ալ յօժարականութիւն յայտնած է իր բաժինին փնկած կէսը վճարելու հետեւարար այս խնդիրը լուծուած է ալ Գում-Գարուի ընդարձակ թաղը մօտ տանէն կ'օժտուի հոյակաւոր վարժարանով մը՝ որ լիւրի պիտի գոհացնէ արդի արդի գիտական պահանջումները:

§ Զուեղեան վերջին կտակին սան ընտրութեան Նագարթ Է. ի Կասանեան, որ առջի շարժու Մօնրէլիէ մեկնեցաւ, հետեւելու համար երկրագործական ճարտարագիտութեան:

§ Ծանօթ դեղագործ Դեան Է. ի Կիւմիւրեան՝ զեղեցիկ մտածում մը որդեգրած է, Չարըր-Գարուի իր դեղարանին մէջ դարմանումի ժամ մը հաստատելով, Տօքթօռուի Տիկին Օֆելիս Ներկարար-Գասուկեան կին բժիշկին, որ բժշկական նոր միջոցներով հիւանդներ կը դարմանէ:

ԿԻՆԸ

ՀԵՂԻՆԱԿ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ

ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԿԱՐՏԻՔՆԵՐԸ

Այս անգամ պատճառաւորաբար ամբողջով մը կը ներկայանայ Ենով Արմէն, Այս գիրքով չէ՛ որ պիտի հասաստէր սա նշանաւորութիւնը քէ՛ իր գրագատի, բննախոյզի կարողութիւններուն կը միացնէ վկայողի տաղանդը : [Մերումսն Պարսաւնեան]

Ա.Ե.Ա. Մամուլ

Էիւնը բացի իր գրական արժէքէն, սպագրական տեսակէտով ալ ուշագրաւ նորութիւններ կը պարունակէ : Հաւանաւոր ու սիրուն հասար մըն է, որ փափաք կը ներշնչէ մէկ ծայրէն միւսը կարգալու : [Խոյն.]

Արեւիք

Ենով Արմէն [Էիւնը] ին մէջ կ'զգուածանայ այն միւս գրականութեան, կ'զգուածանայ անարեւ մեծ յենեակներու վարագործներուն ետին դարկացող կեանքէն. իր ուզածը դուրսի կեանքն է, կեանքը, գլխագրով, արեւին տակին, իր յորդ այլազանութեան մէջ : Ու նաեւ, իր մօտ փառաբանող մը կայ մարդկային սկզբնական վաղնջական բնազդներուն, զոր երկինք կը հասնէ, գլխագրով մը : Ենով Արմէն յոսակորեմ sensualliste է : [Սրտաշէտ Յարութիւնեան]

Քիւրագոյն

Անուշտ ամէն գրասէր պիտի փափաքի ունենայ Ենով Արմէնի այս հրատարակութիւնը, **Էիւնը**, գրական գեղեցիկ վայելք մը ըմբռնելու համար : [Ժիրայր Շիրակացի]

Քիւրակն

Էիւնը, հեղինակին գրչի այդ տառաջնեկ գաւակը, նորութիւն մըն է իբր յղացում : [Բարգիւն Վարդ. Կիւրակերեան] **Էսյոյ**

Էիւնը իր գրական արժանիքին կը միացնէ սպագրութիւն մը նիւնապէս առօրիսքի ու բոլորովին նոր նաւակով, որ կը յսկանէ **Կ.Ի.Ն.Ը**ին համակրելի հեղինակը : [Խոյն.] **Ծաղիկ**

Երիտասարդ հեղինակը, որուն գրումները այնքան հանդիման կը կարդացուին օրաքերքերու եւ պարբերական հանդէսներու մէջ, այս անգամ իր մտածումները յստացուցած է սիրուն ու կօկիկ հասարի մը մէջ. որուն սպագրութիւնը, բուզքին ազնուութիւնը եւ գեղեցիկ նաւակը հաճախ կը պարզուեն ընթերցողին ունենալու անկէ հաս մը. Ձերմապէս յանձնարարելի է այս գոյրիկ հասարը : [Վահան Փափազեան] **Համբազիտի**

Իր ընդհանուր հանգամանակով՝ **Էիւնը** կարդացուելու արժանի գիրք մըն է, յաւազոյն աշխատութիւններէն հեղինակին : [Յակոբ Տէր-Յակոբեան] **Մանգումէ**

ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԸ ԱՐԿԱՇՆԵՐԸ

Գեղեցիկ ապագրութիւնով, գեղարուեստական կողքով, գրական հրատարակչ ներքինով: Օրուան գիրքը և ամէնէն խառնած հրատարակութիւնը: Էջ 280: Դինը՝ 7 զրշ.: Կեդրոնատեղ՝ Սթամբուլ, Շիրին խան, թիւ 7, Օննիկ և Ընկ.: Կը զանուի ամէն գրավաճառի քով:

ԳՐԱՏՈՒՆ ՀԱՊԷՇԵԱՆ. ՍՄԵՍԵՍ: Ամասիայի և շրջականն-

րու գրական սէպքերուն լիւրի զոնացում ապու համար է որ հիմնուած է այս նոր գրատունը, ուր գիտակից խնամքով կը պատրաստուին արուած բոլոր յանձնարարութիւնները: Մամուլտարագէտ յանձնարարելի է այս գրատունը բոլոր սեւուցիչներուն ու գրասէրներուն, իբր միակ կեդրոնատեղ լաւագոյն գասագիրքերու և լաւագոյն հրատարակութիւններու:

ՄԱՆՁՈՒՄԷ Միակ առատան Հայասթերթը, կը հրատարակուի ար-

շաբաթը, և առաւել խիտ կանուխ կը գանուի Պոլիսի և արուարձաններու ամէն կողմը, բովանդակելով հետագիրներ, քաղաքական, ներքին, և կեղեցական ու կրթական լուրեր, գրական, տնտեսական և ընկերային յօդուածներ: Զորեքշաբթի և չորեքշաբթի կը հրատարակուի առանց ծանուցումի, չորրորդ էջը յաւկայնելով առեւարական և գրական գրուածքներու: Գինն է 10 փարա: Տարեկան բաժանորդագրութիւնն է Պոլիս՝ 80 զրշ., գաւառ՝ 108, արտասահման՝ 25 ֆր.: Վեցամսեայ՝ Պոլիս՝ 50, գաւառ՝ 60, արտասահման՝ 18 ֆր.: Ամէն գրութիւն ուղղել Տէր և Տնօրէն Յովհաննէս Թ. ԼՓ. Դայսէրեանի հասցէին՝ 38, Պաղը Ալի Ճաստէսի:

Դպրոցներու համար անհրաժեշտ

Գրասենեակներու համար կարեւոր

«Մարտի»ներու համար գեղեցիկագոյն զարդը՝

ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԸ

Հրատարակելու վաւերացուած Հանր. կրթութեան նախարարութիւնէն: Վարժարաններու վարիչներուն, բոլոր ընտանիքի հայրերուն և հայ վաճառականներուն կը յանձնարարուի մէյ մէկ հաս գնել այս կարեւոր և գեղեցիկ գորգէն: Դինն է շրջանակով 85, առանց շրջանակի 65 զրշ. գաւառներու համար՝ իբր սնտուկի և փոխագրութեան ծախք 15 զրշ. աւելի Դիմել՝ Պաղը Ալի Ճաստէսի, թիւ 56, Յովհ. էֆ. Աղնաւորի «Օսմանլը» Գրատունը:

Երբ ԳԵՂԱՐՈՒՆՍՍԱԿԱՆ ՑՈՒՅԱՀԱՆԳԼՍ «ՍԵՆԿԷՆԻ»

Բերս, Մեծ.Փողոց, Թ. 343, Ա. Յարկ

Ամէն օր բաց է

Մ Ո Ւ Տ Բ Ը Չ Ր Ի

Ա. Կարգի մրցանակ հետեւեայ ցուցանանդետներէն. Բարիկ 1900, Սէն-Լուի 1904, Միլան 1906, Պրուսա 1906:

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ

Հեղինակներէ և հրատարակիչներէ անոնք՝ որ կը բազման Մասիակ մէջ ծանուցուիլը իրենց հրատարակութեան, պէտք չէ մտնան մեր պայմանը թէ, 2 օրինակ զրիւսած գիրքերը միայն նկատողութեան կ'առնուին և կը ծանուցուին :

ԱՐԵՒԵԼՔ ՕՐԱԹԵՐԹ ազգային, գրական եւ ֆաղսֆական .— Բարանորդագրութիւն 4. Պոլսոյ համար՝ տարեկան 80, վեցամսեայ 45 զրշ. զառաններու համար՝ տարեկան 108 զրշ. վեցամսեայ 60 զրշ. և օտար երկիրներու համար՝ տարեկան 35 ֆր. վեցամսեայ 20 ֆր. : Չուրէ վաճառում սաւր փարս : **ԱՐԵՒԵԼՔ** հրատարակ կ'ելլէ ամէն օր, կէս օրին, իննամեալ բովանդակութեամբ, բնափր յօդուածներով, թարմ լուրերով ու նորագոյն տեղեկութիւններով : **ԱՐԵՒԵԼՔ**, իր վերակազմուած խմբագրութեամբ և իր կարող աշխատակիցներով սուսնակարգ սեղ մը կը գրաւէ տեղական հայ մամուլին մէջ, արժանապա՛մ՝ բնթերցողներու գնահատմանը : Իր առաւելութիւններէն մէկն է ՊԱՏԿԵՐԱԶՍԻՒՄ ԸՎԱՐՈ հանգամանքը, որով իր բնթերցողներուն կը ներկայացնէ պարբերաբար Մանօթ Ինթըր և երբեմն ալ տեսարաններ : Ոչ նուազ կը գնահատուին իր մասնագիտական յօդուածները, եկեղեցական, կրօնական, անտեսական-սեղանաւորական, երկրադործական, իրաւաբանական և այլն, բացի գրական, բանասիրական գրուածքներէ, օրուան սեսութիւններէ ևն. : **ԱՐԵՒԵԼՔ** վերաբերեալ ամէն գրութիւն և բաժանորդագին ուղղել Տէր և Տնօրէն Գաղեզին էֆ. Պոյաճեանի հասցէին, Ղալաթիա, Մահմուտիէ Ճառտէսի, ուր կը գտնուին թերթին Տպարանը **Խմբագրատունը** :

Je prends tous les jours
de la vraie
CREME DE MORUE
de la Ph^{ie} PEQUART de VERDUN-3/-Reims
C'est très bon !!!
Petite mère, se méfie des produits
similaires; mauvais et digérant mal.
Le Flacon : 3^{fr} 50 dans t^{es} Pharmies.
* SUPERIEURE à L'HUILE de FOIE de MORUE et aux EMULSIONS. *

Նշանաւոր Տոքթ. Բէքաուի այս էմուլսիօնը կը գերազանցէ հրատարակի վրայ գտնուած բոլոր իր նմանները : Զուկի իւրի սեղ կը գործածուի և անկէ աւելը օգուտ ունի տղոց և տկար

անձերու : Միակ ներկայացուցիչ Թուրքիոյ . Ո. Սուլայմեանց, Կ. Պոլիս :

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԳԻՏԱԳԱՆ ՍՄԵՆՍՎԵՐՁԻՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ կը դարմանէ ամէն տեսակ ակուայի և լինտի հիւանդութիւնները, փտած ակուաները կը լեցնէ՝ առողջ ակուաներու պէս երկար տանն գործածուելու պայմանով :

ԲՈՂՈՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՄԵԹՈՏՈՎ, նուրբ, ճաշակաւոր և դիմացկուն արուեստական ակուաներ կը պատրաստէ, բնականին ճիշդ նման :

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր դարմանատան մէջ, Բերս, Մեծ Բարձաք-Գարու, թիւ 8 : Կարօտ հիւանդները ձրի կը դարմանէ հինգ շաբթի օրերը՝ Բերսի Աղքատախնամ դարմանատունին մէջ :

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ կ'ընդունի :

“ՄԱՍԻՍ,,Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլիսի և գաւառներու համար տարեկան 60 դրչ. :
 Արտասահմանի » » 14 ֆրանք :
 Թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ :
 Բաժանորդները իրաւունք ունին ստանալու մեր պարգևները,
 միշտ ձրիաբար, թղթատարութեան ծախքն ալ մեր վրայ :
 Մանիսի բաժանորդադրութիւնը լացարձակապէս կանխիկ է :
 Դրամ կարելի է զրկել փոխանակազիրով, օսմանեան կամ
 օտար մանսա-փօսքով և օտ. թղթատարական նամակադրոշ-
 մով, 20 հատը մէկ մէճիսի հաշիւով :
 Չհրատարակուած ձեռագիրները եւ չեն դարձուիր :
 Նամակ կամ որ և է գրութիւն ուղղել առ

Ե Ն Ո Վ Ք Ա Ր Մ Է Ն

“ՄԱՍԻՍ,,Ի Հասցեով

Պապը Ա.Լի շաստի, Թիւ 38

درعليه باب عالی جاده سنده نومرو ۳۸ «ماسيس» غزته سی اداره خانه سی

Rédaction de la Revue «MASSIS»

N. 38, Avenue de la Sublime Porte

CONSTANTINOPLE

“ՄՍ.ՍԻՍ”ի Նոր Շրջանի Ա. Տարիի հաւաքածոն, որ 1000 էջէ բաղկացած գրական գեղեցիկ հասոր մը կը կազմէ, հրնայ usացուիլ Խմբագրութենէս, կանխիկ փոխար- մէկով՝ 60 դր. . կազմուած 65 : Թղթատարով որկուելիք Հասորներու համար պէժ է 5 դր. աւելի վնարել :

Ն Ո Վ Ք

Նոր Տարուան առաջին նորութիւնը

Յ. Գ. ՓԱՆԳՈՇԵԱՆԻ

ԳԱՆՁ ԻՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Այս գիրքին համար յատկապէս փորագրուած 300 պատկերներով .— Անմրձեխօրէն ընտրելագոյն Դասազիրքը՝ Տարր. Դասընթացքի երկսեռ աշակերաններու համար : Դին 5 շրչ. : Կեդրոնատեղն է հեղինակին ԳԱ- ԲՈՒՆ Դրատունը, Կ. Պոլիս, Մեծ Նոր խան, վերի յարկ, թիւ՝ 55 :